

III RIIGIKOGU

1. istungjärk.

Protokoll nr. 8.

1926. a.

III Riigikogu koosolek 5. augustil 1926. a.
kell 10.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Valitsuse looshis: Riigivanem **J. Teemant**, põllutöominister **O. Köster**, siseminister **H. Laretei**, välisminister **F. Akel**, rahaminister **L. Sepp**, teedeminister **A. Kerem**, kohtuminister **J. Sepp**, töö-hoolekandeminister **O. Tief**, kaubandus-tööstusminister **K. Kornel**.

Päevakord:

1. L. Johanson'i küsimine rahaministrile tubakavabrikantide kasu kohta tubakatollide tõstmise läbi.

2. L. Johanson'i küsimine põllutöoministrile riigirenditalude kasutajate ja nende väike-maarentnikkude (popside) vahekorra lahendamise kohta.

3. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele sõjavõimude vahelesegamise asjus Kreenholmi vabriku tööliste majandusliku streigi takistamiseks.

4. Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Kreenholmi vabriku poolmeistrite ja töötubade tööliste streigi mahasurumise asjas.

5. Põhiseaduse §§ 36. ja 51. muutmise seaduse erikomisjoni valimine. (Valimisjagaja — 8.)

6. Põllumajandusesituse korraldamise seadus — põllumeeste kogude Riigikogu rühma ettepanek.

7. Põllumajandusesituse elluviimise seadus — põllumeeste kogude Riigikogu rühma ettepanek.

8. Võõrandatud maadel asuvate eluhoonete kasutamise seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

9. Amnestia-seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

10. Elukorterite ehituslaenu seadus — B. Oja' ja E. Jonas'e ettepanek.

11. Eesti maapanga pantlehtede omandamise seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

12. Riigiametnikkude ja -teenijate ühekordse palgalisa seadus — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

13. Riigi 1926./27. a. lisaelarve nr. 1 — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal sekretär **M. Juhkam**, vahepeal abisekretär **J. Piiskar**, lõpul abisekretär **O. Liigand**.

Koosolek algab kell 10.20 min.

1. Päevakorra Juhataja **K. Ein-täiendamine. bund:** Avan Riigikogu koosoleku. Päevakord on Riigikogu liikmetele ja valitsuse liikmetele teatatud. Päevakorra täiendamiseks on sõna juhatuse liikmel Piiskar'il.

Abisekretär J. Piiskar: Riigikogu juhatuse nimel panen ette, võtta päevakorda kaks küsimist, mis esitati juhatusele küll kodukorras ettenähtud õigel ajal, kuid pärast, kui juhatuse poolt oli päevakord kindlaks määratud ja välja saadetud. Need on nimelt rkl. B. Eilman'i küsimised: 1) Püssi mõisa endiste tööliste maaga mittevaramise kohta; 2) Püssi mõisast a/s „Amilum'ile“ maa-andmise kohta. Teen ettepaneku, võtta need küsimised päevakorra teise punkti järele küsimiste järjekorras.

L. Johanson (stp): Nagu kättesaadetud päevakorrast näha, kavatseb Riigikogu täna oma tööle vaheaja teha. Enne vaheaga tuleks ära otsustada ka see küsimus, kas makstakse riigitööliste ühekordset palgalisa või mitte. Seni varematel aegadel on alati, kui on maksetud riigiametnikkudele ühekordset toetusraha, selle osaliseks saada lastud ka riigitöölised. Aasta esimesel poolel, kui ametnikkudele ühekordset toetust anti, jäid töölised ilma, ja ka nüüd kavatsetakse neid nähtavasti ilma jätta. Riigikogu peaks enne, kui ta laiali läheb, selle küsimuse kohta lõpusõna ütleva. Teen ettepaneku, võtta päevakorda: Riigitööliste ühekordse palgalisa seadus — 11. päevakorra-punktiks.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Rahaasjanduse komisjon valis minu

riigitöoliste ühekordse palgalisa seaduse aruandjaks, ja minul ei ole veel töö rohkuse pärast võimalik olnud seletuskirja valmis teha ja ei saa ka praegu aruandmisega esineda. Sellepärast vaidlen selle vastu, ja kui see seaduseelnõu peaks päevakorda võetama, siis võtan mina, kui seaduseelnõu aruandja selle päevakorrast ära. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Teie ei saa!) Mina olen aruandja.

L. Johanson (stp): See on õige, härra Tonkman on aruandja, aga mitte sellele eelnõule, mille mina päevakorda palusin võtta. Selle seaduseelnõu aruandja olen mina, nimelt kui selle rühma esitaja, kes selle seaduseelnõu on esitanud. Riigitöoliste ühekordse palgalisa seadus on sotsialistide rühma poolt esitatud, siis on meil ka aruandja juba ette nähtud. See seaduseelnõu, mille aruandja Teie olete, kannab umbes sarnast nime, aga see võib väga hästi sügisel arutamisele tulla.

Juhataja **K. Einbund**: Päevakorra täiendamiseks on tulnud välisministri poolt järgmine ettepanek: Palun mulle kodukorra § 70. põhjal võimaldada Riigikogule esineda seletusega välispoliitika alal päevakorral olevate küsimuste kohta ja nimelt tänasel esimesel Riigikogu koosolekul ja minu seletus päevakorra viimaseks punktiks võtta. Panen hääletamisele ettepaneku, võtta päevakorra kolmandaks punktiks rkl. Eilman'i küsimine Püssi mõisa endiste tööliste maaga mittevastustamise asjas. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Panen hääletamisele ettepaneku, võtta päevakorra neljandaks punktiks rkl. Eilman'i küsimine Püssi mõisast a/s „Amilum'ile“ maa-andmise kohta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

Asun rkl. Johanson'i ettepaneku hääletamisele — võtta päevakorra 11. punktiks riigitöoliste ühekordse palgalisa seadus. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 30 häält, vastu 30 häält, seega on tagasi lükatud. (Hüüded: Sedelitega.) Nõutakse sedelitega hääletamist. (Hääletatakse.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepaneku poolt on 35 häält, vastu 40 häält, seega on ettepanek tagasi lükatud. Asun ettepaneku hääletamisele, võtta päevakorra viimaseks punktiks välisministri seletus välispoliitika alal päevakorral olevate küsimuste kohta. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud. Päevakord on kindlaks määratud. Enne päevakorra juurde asumist on sõna sekretäril teadaande korras.

2. Teadaandmine telegrammi kohta. Sekretär **M. Juhkam**: Riigikogu juhatajatele on tulnud täna telegramm Mustvee alevivalitsuse ja seltskondlike organisatsioonide esitajate poolt Mustvee-Sonda raudtee avamise puhul.

3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Komisjonidesse on antud järgmised seaduseelnõud:

1. Kartuliveo kontrolli seaduse muutmise seadus — rahaasjanduse komisjoni.
2. Eksporttapamajade riikliku laenu seadus — rahaasjanduse komisjoni.
3. Sorteerimispunktide riikliku laenu seadus — rahaasjanduse komisjoni.

4. Teadaandmine Riigikogu liikmete koosolekuil puudumiste kohta juulikuul. Sekretär **M. Juhkam** kannab ette ülalnimetatud teadaande. (Vaata ots. pr. nr. 8. lisa nr. 3.)

5. L. Johanson'i küsimine rahaministrile tubakavabrikantide kasu kohta tubakatollide tõstmise läbi. **L. Johanson** (stp) (loeb):

1. Kas vastab tõele, et tubakatollide tõstmise ajal olid tubakavabrikutel suured tubakatagavarad?
2. Kui suured olid need tubakatagavarad?
3. Kas vastab tõele, et tubakatollide tõstmise läbi said tubakavabrikandid oma tubakatagavaradest kasu üle 50 miljoni?

6. L. Johanson'i küsimine põlluministrile riigirenditalude kasutajate ja nende väikemaarentnikkude (popside) vahekorral lahendamise kohta ja põllutööministri vastamine küsimisele. **L. Johanson** (stp) (loeb):

1. Kas ja millal võetakse lahendamisele riigirenditalumaade kasutajate ja neil mail asuvate väikemaarentnikkude (popside) vahekord?
2. Missugustel alustel kavatakse põllutööminister neid vahekordi lahendada?

Põllutööminister **O. Köster**: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Rkl. Johanson'i poolt esitatud küsimise peale on mul a järgmist vastata: riigimaadel asuvaid maapidamisi korraldatakse riigimaade planeerimise korras. Sellejuures püütakse igal võimalikul juhtumisel riigimaade vabadikukohad elujulisteks muuta.

Eelmistel aastatel on aga mõnel juhtumisel ajapuudusel popsikülade kui niisuguste — kus kindlad popsikülad kujunenud on — korraldamine edasi lükatud, kuid igaks juhtumiseks on nende kohtade korraldamiseks võimalikult reserveeritud riigimaid, mõisa maid, näiteks Virumaal. Renditalude maadel laialiolevad popsikohad on aga igal juhtumisel renditalude korraldamisel eraldatud tähendatud põhimõtte kohaselt. (Vahelhüüe J. Voiman'i stp poolt.)

Pärast vaatan järele, kuidas üksikute juhtumistega on. Iga üksiku juhtumise kohta mul andmeid ei ole.

Et renditalude ja rendikülade korraldamine — kuna neid palju on — õige palju aega nõuab, ja meil maamõõtjaid selleks küllalt ei ole, siis arvan, et praegust seisukorda silmas pidades popsikohti, tähendab vabadikuõhti, saab lõplikult ära korraldada lähema 4—5 aasta jooksul. Pärast maakorraldust sõlmitakse nende popsikohtadepidajatega samasuguse lepingud, kui need on sõlmitud asunikudega-riigirentnikudega, see tähendab, riigimaade põliseks tarvitamiseks ja omanduseks andmise seaduse alusel.

7. B. Eilman'i küsimine põllutöoministrile Püssi mõisa endiste tööliste maaga mittevastamise küsimisele.

B. Eilman (stp) (loeb): Palun põllutöoministrilt vastust järgmistele küsimistele:

1. Mil põhjusel on endised Püssi mõisa töölised Johannes Jalasto, August Pihkva, Anton Soppe, Ketti Innus, Jaan Neider, Juhan Kohver ja Mihkel Peenema, kes 1923. a. sama mõisa planeerimisel maad said, nüüd maasaajate hulgast tagandatud?

2. Kuidas mõeldakse rahuldada neid mõisatöölisi, kellelt maad ära võetakse?

3. Millal mõtleb põllutöoministeerium endiste mõisatöölise elujärje parandamisele asuda ja kuidas kavatakse ta seda teha?

Põllutöominister **O. Köster:** Rkl. Eilman'i poolt esitatud küsimise kohta on minul järgmist teatada:

Püssi mõisa jagati 1923. a. ja mõisa töolistest on põllutöoministri poolt maasaajateks määratud 26 mõisatöölise perekonda, määramata on aga maa jäänud 7-mele töölisele, ja nimelt neile, kelle nimed lugupeetud küsija poolt ette kantud. Kuid need töölised, kes ilma maata jäänud, on ilma jäänud sel põhjusel, et siis põllutöoministril õigust ei olnud otsekohe mõisatöölisele krunte määrata. Maaseaduse § 20. p. c alusel saab põllutöominister ainult neile endistele töölisele maad määrata, kes

vähemalt 1919. aastast alates kuni mõisa tükeldamiseni vahetpidamata mõisa alalisteks töolisteks olnud. Et aga need töölised sellele nõudele ei vastanud, siis ei saanud ka põllutöominister neile otsekohe kohti määrata. Põllutöoministri poolt on aga korraldus tehtud, kõik maasaajateks määratud töolistest ülejäävad kohad vallanõukogu kaudu välja anda ja neile kohtadele kandidaatide ülesseadmisel vallanõukogus eeskätt nende töölise kandidatuuri toetada, kellel seni maa ajutiselt kasutada olnud, ja kes seda korralikult harinud, kuid põllutöoministri poolt maasaajateks määramata jäänud vormilistel põhjustel. Ka vastav ringkiri on 1924. aastal välja saadetud vallanõukogudele nende töölise toetamiseks maasaamisel, kes ajutiselt maad kasutanud, kuid keda põllutöominister maasaajateks määrata ei võinud.

1921., 1922. ja 1923. a. väljaantud mõisate töölised on kõige puudulikumalt maaga rahuldatud. Pean tähendama, et just sel vormilisel põhjusel, mis ette tõi, ei saanud põllutöoministeerium neid kohtadele määrata, kuid nüüd on need töölised, kel õigus on maaga rahuldatud saada, suures osas maaga varustatud. Kui igal juhtumisel ei ole suudetud neid selle mõisa maaga rahuldada, kus nad elasid, siis on neid, kui nad nõus on olnud, üle viidud ka teiste mõisate maadele.

8. B. Eilman'i küsimine põllutöoministrile Püssi mõisast a/s „Amilum'ile“ maa-andmise kohta ja põllutöoministri vastamine küsimisele.

B. Eilman (stp) (loeb): Palun põllutöoministrilt vastust järgmistele küsimistele.

1. Millistel tingimistel on antud Püssi mõisa planeerimisel endistele mõisatöölisele ja sõduritele määratud maatagavarast umbes 75 hektaari põllumaad, heinamaad ja karjamaad aktsiaselts „Amilum'ile“ tärglisevabriku ehitamiseks?

2. Kas on aktsiaselts „Amilum“ neid tingimusi täitnud või ei? Kui ei, siis mis kavatakse põllutöoministeerium selles asjas ette võtta?

3. Mida kavatakse teha põllutöoministeerium nende Püssi mõisa asunduse maadega, mis maasaajate poolt sööti jäetud?

Põllutöominister **O. Köster:** Selle küsimise kohta on mul järgmist vastata:

Põllutöoministeeriumi maakorralduse nõukogu otsuse kohaselt 2. juunist 1922. a. on Püssi asunduses eraldatud krunt nr. 8, — milles põllu- ja aiamaad 30,70 hektaari, heinamaad — 8,30 hektaari, karjamaad — 6,15 hektaari ja muud maad 3,77 hektaari, kokku 48,92

hektaari, aga mitte 75 hektaari, nagu küsija tähendab — tööstuse otstarbeks.

Tähendatud krunt on ministeeriumi poolt rendilepingu alusel, mis sõlmitud 24. aprillil 1925. a. 40 aasta peale 2048 Ekrn. eest aastas, see on praeguse kursi järgi 204.800 mk., „Amilum'ile“ välja renditud tärglisetööstuse asutamiseks ja vabriku ehitamiseks.

Et käesoleval aastal juba osa rendilepingu tingimustest täidetud peab olema, toimetatakse ministeeriumi poolt kohapeal tööstuse ülevaatus, mille tulemuste kohaselt talitatakse. Juhumisel, kui ei ole täidetud rendilepingu tingimused, teeb ministeerium vastavad järeldused.

Ministeeriumi juhtnõõride järgi peavad riigimaade valitsejad iga kahe aasta jooksul nende ringkondadesse kuuluvad asundused üle vaatama ning ülevaatuste tulemustest ministeeriumile teatama.

Kui selgub, et maad kasutamata seisavad, tehakse rentnikkudele vastavad hoiatused. Kahekordse hoiatuse järele astutakse samme rendivahekorra lõpetamiseks kohtuteel.

Mis puutub eriti Püssi asundusse, siis küsimise esitaja pole öelnud, missugused krundid just sööti on jäetud, — ei ole ka põllutöoministeeriumil selle kohta andmeid, et seal maad harimata seisavad, kuid riigimaade valitsejale tehakse ülesandeks kohapeal asjade seisukorda selgitada.

9. Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele sõjavõimude vahelesegamise asjus Kreenholmi vabriku tööliste majandusliku streigi takistamiseks.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Kuigi elukallidus meil viimaste aastate jooksul on tuntavalt tõusnud, pole tööliste palku kordagi kõrgendatud. Töölised ja nende perekonnad otse nälgivad. Vabariigi Valitsus on aga jäänud tööliste raske seisukorra juures pealtvaatajaks, ilma et oleks teid ja abinõusid otsinud, kuidas tööliste rasket seisukorda ja palgaolusid parandada.

Loomulikult on selle tõttu töölised ise sunnitud oma majanduslikke nõudmisi otsekohe esitama ja neid kaitsma abinõudega, mis põhiseadus lubab ja mis on tunnustatud ka igas kultuurriigis.

Kreenholmi vabriku töölised, kes enam ei suutnud elada senise palgaga, esinesid 22. juulil s. a. viiemargalise palgalisa nõudmisega töö- tunni pealt. Kui vabrikuvallitsus, toetudes oma ülivõimule, tööliste enam kui mõõdukale nõudmisele vastu ei tulnud, olid töölised sunnitud 26. juulil tööseisakut tarvitama.

Siin aga on ennast vahele seganud politsei ja sõjaväevõimud, kusjuures on mindud isegi ähvardusteni, lubades streikijaid anda sõjaväljakohtu alla, kes 24 tunni jooksul otsuse teeks ja streikijaid mahalaskmisega karistaks.

Pidades sarnase võimude jämeda vahelesegamise ja surve tööliste majanduslikkude nõudmiste esitamise puhul lubamatuks, pöörab Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühm Vabariigi Valitsuse poole järgmise arupärimisega:

1. Kas on teada Vabariigi Valitsusele, et politsei ja sõjaväevõimud on surveavaldamisega Kreenholmi töölisi takistanud omi majanduslikke nõudmisi seaduslikkude abinõudega teostamast?

2. Kas võtab Vabariigi Valitsus vastutusele need võimukäsitajad, kes end seganud tööliste ja ettevõtjate omavahelisse võitlusse, asudes ähvardustega toetama ettevõtjaid tööliste vastu?

Tallinnas, 29. juulil 1926. a.

E. S. T. P. Rk. rühma nimel: L. Johanson, J. Voiman, E. Jonas.“)

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Käesolev arupärimine puudutab ülit suuremat ja julmimat vägivallategu, mis on osaks saanud Narva töölistele. Ei ole teile, härrad Riigikogu liikmed, vist mitte teadmata see seisukord, kuhu on tänapäev asetatud Eestis töölised, töölised mujal, aga ka Kreenholmis, ning võib öelda, iseäranis Kreenholmis. Tööliste palgad on alatasa langenud, mida võite jälgida statistika büroo väljaannetest, mis saadetakse igale Riigikogu liikmele selleks kätte, et selle sisuga tarbekorral tutvuneda. Elukallidus on kogu aja tõusnud, otse tõstetud on elukallidust. Valitsus on astunud ühe sammu teise järele selleks, et elukallidust tõsta. On tolle tõstetud ja tollide tõstmise tagajärjel on üksikud rikkaks saanud, kuna palga ostujõud on järjest vähemaks jäänud. Raudteetariifi tõstmise tagajärg on see, et toiduainetele, mis raudteed mööda turule juhitakse, hinda juurde on pandud. Niisuguseid näiteid, kus plaanikindlalt on rahaminister ja valitsus elukallidust tõstnud, mis on ainult üksikute huvides, rahvale aga kannatust ja raskusi toob, võiks tuua terve rea. Võib öelda, et viimase kahekümne aasta jooksul ei ole Eesti tööline kunagi majanduslikult viletsamas seisukorras olnud, kui tänapäev on. Ma arvan, seda väidet ei hakka Teilgi, härra töö- hoolekandeminister ümber lükkama. Ka õiguslikult ei ole Eesti tööline kunagi viletsamas seisukorras olnud, kui tänapäev. Tõsi, tal on samad kodanikuõigused, mis teistelgi, mis Teilgi, härrad põllumehed ja teised keskerakondlased. Põhiseadus on ka

tööliste kohta maksev, kuid siiski tegelikus elus ei saa neid õigusi kasutada, sest nad on majanduslikult ärarippuvad. Ja kus ei ole majanduslikku iseseisvust, seal ei saa ka poliitilisi õigusi tarvilikult kasutada. Selle kõige tagajärg on aga see, et töölised on jõudmas otse meeleäraheitmisele. Nad ei saa oma tööjõudu uuendada, nende perekonnad ei saa tarviliku toidu osaliseks, nende naised ja lapsed nälgivad, jäävad kiduraks ja surevad enneaegu. Surevus tööliste raioonides, nii nagu andmed näitavad, kasvab iga aastaga. Võite jällegi järele vaadata statistika büroo väljaannetest. Kokkuvõetult võib öelda, et tööline on tänapäev näoga vastu maad, porri surutud ja võimu saapakonts on ta kaela peale vajutatud. Iga katse, mis töölised oma seisukorra parandamiseks ette võtavad, surutakse ühiselt maha. Ei jäeta töölise majanduslikkude nõuete arutamist poolte oma asjaks, vaid ilma et seda tarvis oleks ruttab riigivõim vahele ja katsub võimu abil töölise majanduslikke nõudmisi kõrvale heita. Seda näeme ka Kreenholmis, kust pärit see juhtumine, mida arupärimine puudutab. Kreenholmis on näiteks poolmeistrite, õppinud töölise, kutsetöölise keskmine palk 4628 marka. Töölised on nõudnud palgalisa, ja ma arvan, teie kõik tunnistate, et see on mõõdukas nõudmine, 5 marka tunnis, see teeb päeva kohta 40 marka. Toorelt on palganõudmise peale vastatud ja mõista antud juba varemalt, et kui see oinakari streikima hakkab, küll siis meie juba leiame teid, kuidas neid tööle sundida. Oma töölisi on seal nimetatud oinakaryaks. Töölised, kes pikemat aega on püüdnud rahulikult oma palgakõrgenduse asjus tööandjaga kokku leppida, on saanud eitava, järsu vastuse. See õieti oligi põhjuseks, mis sundis töölisi asumata oma nõudmistele täitmisele sel teel, nagu see on lubatud igas kultuurriigis ja ka meil põhiseadusega. Võib olla, oleksid saanud töölised 5 marka juurde. Et ka tekstiil- ja parun Knoop'ide ettevõtted võivad rohkem palka maksta, selleks on tõenduski küllalt. Kui nad aga tarvilikku palka ei anna, siis selles teadmises, et võim seisab nende selja taga. Ja kui ükskord esitatakse neile nõudmised sel kujul, et nad peaksid seda jaatavalt otsustama, siis enne, kui nad seda teha saaksid, astub võim vahele. Ja seekord sündis see ka nii. Enne kui tööandjad oleksid saanud asja arutada, otsustada palgakõrgendust, astus vahele härra kponduslane siseminister Laretei oma võimuga. Kahjuks ei ole härra Laretei siin, vististi pühitseb ta oma võimu võitu, sest seekord on tema Narvas võitnud. Anti välja sundmäärus, kus keelatakse ära streikimine, kus isegi niikaugele minnakse, et teadmatuses lahkunud töölised peavad või-

mude või oma tööjuhataja nõudmistel tööle ilmuma, kes selle vastu eksib, antakse sõjakohtu kätte, nagu § 3 seda ütleb. Ei ole vististi võimalik enam halvemini, ebaotstarbekohasemalt ja erapooletumalt võimu käsitada, kui on seda teinud härra siseminister Laretei. Nähtavasti suured eeskujud ei anna temale rahu. Ta püüab nendes jälgedes käia, mida on käinud tema eelkäija, ja ta ei katsu teisi teid otsida, kuidas ennast jäädvustada Eesti tööliikumise ja õigusliku korra arenemise ajaloos. Tema tarvitab sedasama ärakulunud teed, mis oli omane tema eelkäijale. Tema armastab vanu radu, neid radu, mida on sõtkunud juba vana maaliit, vana põllumeeste kogu, ta püüab kasutada neid võitlusviise ja neid meetode, mis sellele paremale poolele vastavad, ta katsub neid üle tuua ja pookida uutele põllumeestele või uutele maaliitlastele või ükskõik kuidas teie neid soovite nimetada. (R. Penno, as: Ega nimi meest ei riku.) Aga teod rikuvad meest, ja nendest tegudest mina praegu just kõnelen. Ära unustatakse selle juures, et Eesti töölised on ka üks osa Eesti rahvast, mitte ainult teie ei ole rahvas, vaid Eesti rahva hulka kuuluvad ka töölised, ka neil ja nende perekondadel on õigus elamiseks ja lastekasvatamiseks. Kuid mispärast võtate need õigused neilt ära? Mispärast teie siis, kui nad oma elualalhoidmise tungist juhitud püüavad oma seisukorda parandada, tulete tule ja mõõgaga neile vastu ja katsute neid maha suruda endisesse seisukorda — mis õigusega? Mis õigusega, küsin teilt, käiakse nii suure rahvahulgaga sarnaselt ümber? Teie tunnete oma võimu ja tarvitate seda kurjasti, kuid see kurjasti võimu tarvitamine sööb selle võimu teie käest ära. Teie ei saa sellest aru, kuid niisuguste sammudega, mis rahva õiguslikkuse tundesse nii teravalt lõikab, jääte rahva mälestusse püsima, ja teid pannakse ühe pulga peale krahv Kirchbach'ide ja von Seckendorfidega. Teie ei käsita paremaid abinõusid kui need, ja sellepärast pole teil mingit õigust etteheiteid teha von Sievers'ile. Ma ütlen, töölised on osa Eesti rahvast ja nemad peavad nende õiguste osaliseks saama, mis neile elamiseks tarvis. Ma olen kindel, et varem või hiljem Eesti tööliklass oma seisukorda, ka majanduslikku parandab ja oma õigused jalule seab. (Paremalt poolt: Kellega?) Kellega? (Paremalt poolt: Missugusel teel?) Mitte sel teel, nagu teie seda praktiseerite, mitte mõõga ja tulega, ähvarduste ja sõjaväljakohututega, selleks on kultuurilised vahendid olemas, Teie aga ei luba neid kultuurilisi vahendeid veel tarvitada, kuid neid saab tarvitatud, ja siis paraneb ka seisukord. Nagu teame, on vahele tulnud sõjaväljakohututega,

on antud töölisteküsimuse lahendamine tööhoolekandeministri, härra Tief'i asemel koloneli kätte. See on siis tööhoolekandeministri asetäitja, kes peab tööliste majanduslikke küsimusi sõjaväega, diviisiga, mis tema käsutusel, lahendama. Kas teie saate aru, kui ebaotstarbekohane see on? Kas teie saate aru, kuidas see valitsusevõimu ja eriti teie autoriteeti, härra Tief, kui tööhoolekandeministri autoriteeti maha kisub? Teie olete esimene nädal oma kohuste täitmisel. Mitte Teie ei lähe oma ametnikkudega, keda koosseisus terve rida, kohapeale küsimust lahendama, vaid saadetakse sõjaväevõimud. Miks on seda tehtud? Teie võtate sõjaväevõimu abiks, kui töölised nõuavad oma palgale 5 marka juurde, korral, kui töölised ei saa enam seda pealt vaadata, kuidas nende lapsed peavad nälgima, ja kuidas naised koltuvad alatoitlusest, kui nad ei saa enam kannatada, ning teie lähete ja surute väevõimuga maha nende nõudmised. Mis oleks Narvas viga olnud, kui poolmeistrid oleksid palgakõrgendust saanud? Kas oleks sellest mingit hädaohtu olnud? Mis oleks õieti katki olnud, kui töölised oleksid oma nõudmiste juurde jäänud, ja parun Knoop, kes vabrikuid kokku ostes Eesti riigis palju on teeninud, oleks neile kõrgemat palka maksnud? Kas oleks see olnud riiklikult seisukohalt hädaohtlik, kui oleks meie inimestele 5 marka juurde antud või kui ka elektrivabrik oleks seisnud? Praegu ei tarvitse elekter sugugi põleda, ei uulitsatel ega mujal, sarnasel valgel ajal, sest see on lihtsalt raiskamine, kui niisuguste ilmadega elektrit tarvitatakse. Ütleme, oleks olnud mingi erakorraline juhtumine, kas või tali, kus ööd pimedad, siis oleks saanud aru, et elektrijaamal, kui see ka erattevõte, oleks olnud suur tähtsus. Kuid nüüd suvel mitte. Võib olla, mõne kõrge võimukandja proua ei saanud oma triikmasinasse sooja sisse — see võis olla ainukene hädaoht. Muud erakorralist midagi ei olnud.

Vaatame edasi: töölisi sunnitakse viibimata tööle ilmuma. § 2. seletatakse: teadmatuses olevad töölised peavad võimude või oma tööjuhatajate nõudmisel viibimata tööle ilmuma. Töölised, keda on sõimatud oinasteks, lähevad tööle ja mis tehakse siis? Teisel päeval öeldakse 1700 töölisele: lahkuge 2 nädala jooksul. 1700 töölisele juletakse korraga ära öelda ja sellega nad uulitsale visata. Kas astub ka siin sõjaväevõim vahele? Kas astub härra siseminister-kindralkuberner vahele oma sõjavõimuga või mitte? Ma arvan, vastus siin on eitav. Kui on streigid keelatud, siis peavad ka lokavidid keelatud olema. Määrus anti välja Narvas 2. augustil 1926. a. I diviisi ülema poolt. Ja kui selles uues määruses

vana korratakse, siis seegi annab argtusest tunnistust. Kui oleks siin vähem arad oldud, siis oleks siin uus määrus välja antud, ja ei oleks katsutud vana taha pugeda, öeldes, et meie ei ole uut määrust välja andnud, see on vana määrus, meie oleme ta ainult uuesti seinalle pannud. Parun Knoop ja üldse Kreenholmi juhatus teavad, mis nad sellega teevad, kui nad 1700 töolist lahti lasevad, sest esiteks, õnnetuseks, ei ole need tekstiiltöölised niisuguses seisukorras, nagu teised töölised, nad on nagu tööorjad vabriku juures, neil on viletsad korterid, aga neist korteritest nad ometi lahti ei saa. Ja kui nüüd need 1700 inimest peavad oma korteritest lahkuma, kuhu nad siis lähevad? Nad on seotud selle vabriku külge, ja see tööstur saab väga hästi aru, et ühelpool on võim ja teiselpool liikumisvabadus täiesti kitsendatud. Ja nüüd võib tema töölisi terroriseerida niipalju kui ta tahab, võib palku vähendada jne. Vaadake, nii kaugele lastakse meil minna. Või, ma küsiksin otsekohe, kuidas seda õieti nimetada, kas see oli vastuseks sellele sammule, mida siseminister astus või oli see tehtud Riigivanema või valitsuse kaalumisel, kas oli valitsus selle sammu seljataga ja kas on valitsuse ja tööhoolekandeministri teadmisel need 1700 inimest lahti lastud. (Tööhoolekandeminister O. Tief: Muidugi ei ole, ma olen seda öelnud?) Kui ei ole, siis tulge ja öelge seda pärast. Kui nüüd tarvitatakse niisugust võimu vahelesegamiseks ja järgmisel päeval ning järgmisel nädalal tullakse ja lastakse töölised lahti, siis iga Eesti kodanik teeb sellest oma järeldused, et see on teatud aktsioon, see on läbimõeldud samm, mille valitsus on astunud, ning on ainult valitsuse tegutsemise teine osa. Nii mõtlevad Narva töölised, nii mõtlevad Tallinna töölised. Ja niisugust järeldust võib siit teha! Ma ütlen veel kord, kui teie oleksite tahtnud võimu autoriteeti hoida, siis teie ei oleks lubanud parun Knoop'i niisugust sammu astuda. (Tööhoolekandeminister O. Tief: Minul on andmed, et parun Knoop seda ei tee.) Tema ei või seda juba sellepärast täiesti teha, sest ta ei saa 1700 oskustöolist nii ruttu asemele, nii et see temal ka kerge ei ole, aga ta lubas seda teha. Ma arvan, et valitsus tuleb äratundmisele, et siin on temaga väga halvasti ümber käidud töösturi poolt, ja ma ei imestaks mitte, kui hiljemalt, ütleme 12. augustil ilmub sundmäärus, millega antakse sõjaväljakohtu alla need inimesed, kes niiviisi talitavad, kes niiviisi töölistega ümber käivad, siis oleks teatud kooskõla olemas. Aga ma kahtlen selle juures ja ei usu, et seda tehakse. Ennemini on see üks ühine aktsioon läbi kaa-

lutud võimude ja teiste ühisel nõupidamisel, nii nagu rahvas seda arvab. Ma usun, et selle arupärimise poolt hääletavad mitte üksi keskerakonnad, vaid ka parempoolsed, ma arvan seda ka härra Pärilin'i näo järgi, kes peaga noogutab. Ma olen üles tõstnud selle küsimuse, ja sellepeale peab valitsus vastuse andma, sest see on temale enesele palju parem ja tulusam, kui ta seda teeb, ja ma loodan, et ka valitsevad erakonnad seda arupärimist toetavad.

Juhataja **K. Einbund**: Asun arupärimise-ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Arupärimine on 39 Riigikogu liikme toetusel vastu võetud.

10. Eesti tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Kreenholm'i vabriku poolmeistrite ja töötubade tööliste streigi mahasurumise asjas. (Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Narvas, Kreenholmi vabriku poolmeistrid ja töötubade töölisel algasid palganõudmiste läbisurumiseks Itaalia streiki esmaspäeval, 26. VII 1926. a. kell 10 hommikul. Paar tundi hiljem oli ilmunud Narva linna politsei IIIj sk. komissar ühes kordnikkudega sama vabriku elektri-

jaoskonda ja nõudnud, et töölisel viibimata tööle asuksid, vastasel korral saavat sõjaväljakohus 24 tunni jooksul otsuse tegema ja käsu mittetäitjad kohapeal maha laskma.

Palume teada, kas Vabariigi Valitsusel on niisugune, ennekuulmata juhtumine teada, ja mis mõtleb Vabariigi Valitsus ette võtta, et niisugused streigivabadust kitsendavad väljaastumised valitsusevõimude poolt enam ei korduks.

Riigikogu liikmed: A. Grimpel, A. Sprenk, H. Martinson.“)

A. Grimpel (tp): Paljudelt töölistelt on võetud elamisvõimalused, neile ei leita tööd, nad peavad päevast-päeva ja kuustkuusse ootama õnnelikku juhust, mil tööd saaks, et toita end ja oma perekonda. Kuid ootused ja abipalved on olnud asjatud. Valitsusevõimud aga ei tea sellest midagi, nende arvates on olukord küllalt hea, et rahulikult pealt vaadata. Las' kasvab häda ja viletsus, las' suureneb rahulolematus, see on neile ükskõik, sest nende elamisvõimalused on kõige paremad.

Et see nii, siis toon siin ühe tõenduse. Mul oli juhus kuulda, kuidas üks kõrgem riigiametnik väga iseteadvalt ja kindlalt seletas, et töölistel ei ole praegusel korral häda

midagi. Üheski töölis perekonnas ei puududa lõunalaualt sealiha. Nemad, töölisel, võida elada praegustes oludes väga hästi ja kõik, kes tööd tahtvat teha, võivad seda saada, ning tasu ei olla sugugi väike. Ainult süü seista töölistes endis, nimelt olla nad laisad ja rahulolematud. Kurtis laia suuga endisi aegu, kuidas siis töölisel pidanud töötama ja higistama, aga keegi ei julenud sõnagi lausuda. Tema kaaslane püüdis sellest aru saada teisiti, nimelt olla ajad muutunud, ja töölisel tahtka inimesed olla jne. Tõi näitena, et kui nad kaitseliiduga Soomes külaskäigul olnud, kuis seal siis joodud ja priisatud mitu päeva ja kuidas Soome velled laua alla joodud, ning siis hakkas priiskamiste ja pummeldamiste seerijate kirjeldamine ning meeldetuletamine.

Ma arvan, kui kõrgem riigiametnik tööliste peale niisuguse pilguga vaatab, töölistele lõunalauda ette kujutab ja laual koguni sealihana näeb, siis ei ole midagi parata, siis peab töölikond Eestist kindlasti kaduma. Kui töölikku olukorda sugugi ei tunta ja selle tundma saamiseks mingisugust tahtmist ei ole, siis pole niisugustel sõnadel nagu: „teame tööliste viletsust, katsume olukorda parandada võimaluste piires“ mingisugust kasu, vaid see kujuneb laiaks demagoogiaks. Kui kõrgematel riigiametnikkudel tööliste olukorrast niisugune arusaamine on, nagu ma eelpool nimetasin, siis ei aita valitsuse sõnad ka midagi — täidesaatev organ ei taha neist sõnadest aru saada.

Kuid see ei jää aga veel sellega, isegi neid õnnelikke, kellel on õnn osaks saanud näljapalga eest tööd teha, hakatakse taga kiusama, hakatakse tõkkeid tegema, et töölistel võimalust ei oleks oma viletsa ja katastroofilise olukorra parandamiseks samme astuda, et neil võimalusi ei oleks mark või paar päevas juurde nõuda.

Nii algasid Narvas Kreenholmi vabriku poolmeistrid ja töötubade töölisel palganõudmiste läbisurumiseks Itaalia streiki esmaspäeval, 26. juulil 1926. aastal kell 10 hommikul. Paar tundi hiljem oli ilmunud Narva linna politsei III jaoskonna komissar ühes kordnikkudega sama vabriku elektri jaoskonda ja nõudnud, et töölisel viibimata tööle asuksid, vastasel korral saavat sõjaväljakohus 24 tunni jooksul otsuse tegema ja käsu mittetäitjad kohapeal maha laskma. Politsei ei läinud streigile takistusi tegema töötubadesse, vaid läks turbiinitööliste juurde ja nõudis ähvardustega, et töölisel turbiini käima paneksid. Mispärast just turbiini, miks mitte töökodadesse ei mindud ähvardustega? Vaadake sellepärast, et turbiin on vabriku süda, et turbiini seismine toob vabrikule päeva jooksul mää-

ratuid kahjusid. Ta oleks toonud suuremaid väljaminekuid ühe päeva jooksul, kui streikijate rahuldamine ühe kuu jooksul oleks toonud. Niisugust kahju politseivõimud vabrikule aga ei lasknud teha. Ja niisugune tegu ei olnud politsei poolt enam streigi segamine, vaid see oli streigi lõpetamine väevõimuga, see oli streigi mahasurumine, sest turbiini seismapanemine oli sõjariista tera, mis löikab vabrikantide kaukasse. Kui aga tera käest ära kistakse ja ainult puust pea pihku jääb, sellega ei saa ju ometi keegi vaenlast võita, sellega võib vaenlast ainult vihastada. Ja meie näeme, et see sündis, vaenlane on vihastunud. Ta näeb, et turbiin peab töötama, on sunnitud töötama, ja seega saab vabrik oma lepinguid täita ja vabriku elulisemad osad funktsioneerida, kuna seega vabrikuvalitsusel võimalus oli end ette valmistada ja hädatarvilikke asju korraldada. Nii näeme, et ta on suutnud end võitlusvalmis seada, on isegi pealetungile asunud. Ta on kogu vabriku tööliste lõpuarved andnud. Ta ähvardab töölisi nüüd sellestki ilma jätta, mis nad seni saanud. Tema töötellimised ja lepingutäitmised selle all ei kannata. Ja nagu kuuleme, hakkavat ta töölisi edaspidi uuesti tööle võtma, aga ainult uutel tingimustel. Ma usun, et sellest tuleb nii aru saada, et need uued tingimused on tööliste halvemad endistest. Siin peaksid nüüd valitsusevõimud vahele segama. Lõpuarvete andmisest on möödunud mitu päeva, kuid ei ole kuulda olnud, et valitsusevõimud oleksid mingisuguseid korraldusi teinud; isegi kohalik töökaitse komissar pole midagi ette võtnud ega töölistega läbi rääkinud. Kuni teisipäevani ei olnud valitsuse vahelesegamisest mingisuguseid teateid, kuid nädal on sellest segadusest möödunud. Mind paneb imestama see asjaolu, et kui mõni tööliiskonnast lause lendu laseb või ütleb, et tema seda valitsust ei tunnista, siis nabitakse see kaitsepolitsei agentide poolt karvupidi kohe kinni, viiakse sõjakohtu kätte ja mõistetakse kõige rahulikuma südamega 15-aastane või eluaegne vangistus. Kuid nüüd kui Kreenholm'i töölised lõpuarvete saamisel töökaitse komissari ja Vabariigi Valitsuse peale tähendasid, et need seda sündida ei lase, siis karjus inglane kohe vastu: „Mina teie töökaitse komissari ega Vabariigi Valitsust ei tunnista, mina olen ise keiser ja jumal.“ Ning igal võimalusel annavad mõista, et nad selle valitsuse peale vilistavad, et nad valitsust ise käsitada võivad jne. Siis, vaadake, niisugustel kordadel ei näe ega kuule kaitsepolitsei agendid midagi, kõik on vaikne. Ja kui tööliste koosolekul kaitsepolitseilt küsiti, et mis ta mõtleb selle kohta ja kas ta ka nende

kohta agentuurandmeid kogub, siis see ainult muigas. Töölised küsivad selle järele, kas on siin valitsemas Eesti või Inglise valitsus, sest igapäev veetakse inglasi Kreenholmi, antakse neile sajadtuhanded kuus palka, ilma et tööd teeksid, kuna töölistelt tahetakse seda viimastki ära võtta, või jälle aetakse värava taha, ja kõike seda valitsus ei näe ega kuule. Kõik on kõige paremas korras.

Ma küsin, on see ka õigus, on see kõik seaduslik? Sel juhtumisel kaob inimestel üldse seaduse mõiste, kaob usk õiglusse ja õigusse. Tagasi tulles politseivõimude vahelesegamise juurde, näeme, mida politseivõimud ära on teinud, mida nad on suutnud ära teha.

Millise inetu ja ennekuulmata karutükiga maha on saadud. Valitsus jutlustas oma deklaratsioonis tööliste palgaolude parandamisest, kuid tegelikud sammud viivad hoopis teisele poole, näitavad teist suuna. Nimelt sammud on seatud tööliste palgaolude halvendamise poole, tahetakse neilt ära võtta seda piskugi, mida nad seni kramplikult alal hoidnud. Ma ei taha uskuda, et see vägivaldtegu on sündinud Vabariigi Valitsuse teadmisel ja heakskiitmisel, ning sellepärast palun teada, kas Vabariigi Valitsusel on niisugune ennekuulmata juhtumine teada, ja mis mõtleb Vabariigi Valitsus ette võtta, et niisugused streigivabadust kitsendavad väljaastumised valitsusevõimude poolt enam ei korduks.

Juhataja **K. Einbund**: Asun selle arupärimise-ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Arupärimise-ettepanekut toetab 14 Riigikogu liiget, sellega ei ole ta vastu võetud.

11. Põhiseaduse §§ 36. ja 51. muutmise seaduse erikomisjoni valimine.

Valimisjagajaks on Riigikogu eelmisel koosolekul määratud arv 8. Palun esitada ettepanekuid kandidaatide kohta.

(Esitatakse ettepanekud.)

Erikomisjoni liikmeteks on ette pandud:

Põllumeeste kogude Riigikogu rühma poolt: Päts, Rebane, Jürman.

Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt: Ast, Vain, Gustavson.

Asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõlupidajate koonduse Riigikogu rühma poolt: Penno, Laur.

Tööerakonna Riigikogu rühma poolt: Strandman, Anderkopp.

Eesti rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt: Jaakson.

Eesti tööliste partei Riigikogu rühma poolt: Maurer.

Kristliku rahvaerakonna Riigikogu rühma poolt: Raudkepp.

Vene rahva ühendatud Riigikogu rühma poolt ühes V. Hasselblatt'i ja C. Schilling'iga: Hasselblatt.

Kas tehakse ettepanekuid hääletamise korra kohta. (Hüüded: Korraga!) (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on erikomisjon valitud.

12. Põllumajandusesituse korraldamise seadus — põllumeeste kogude Riigikogu rühma ettepanek.

J. Holberg (põl): Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu anda üldkomisjoni.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

13. Põllumajandusesituse elluviimise seadus — põllumeeste kogude Riigikogu rühma ettepanek.

J. Holberg (põl): Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu anda üldkomisjoni.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

14. Võõrandatud maadel asuvate eluhoonete kasutamise seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

J. Voiman (stp): Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu anda maakomisjoni.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

15. Amnestia-seadus — Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma ettepanek.

J. Voiman (stp): Teen ettepaneku, käesolev seaduseelnõu anda üldkomisjoni.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

16. Elukorterite ehituslaenu seadus — I lugemisel.

Sõna on korra kohta rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl): (Hulgalsed vahelhüüded pahemalt poolt.)

Mina ootasin ära, kas sõna võetakse korra kohta, ja kui selgus, et rkl. Oja sõna võttis sisuliselt, siis oli minul õigus ennem sõna saada korra kohta.

Austatud Riigikogu liikmed! Praegu võeti uus seaduseelnõu arutamisele. Mina ootasin ära, kas tehakse ettepanek, anda seaduseelnõu komisjoni. Seda ettepanekut ei tehtud, ja sellepärast palusin mina sõna, et seda ettepanekut teha. Nimelt käsitab see seaduseelnõu uue laenufondi asutamist. Nimelt tahetakse 10-miljoniline fond määrata selleks, et anda seal laene neile, kes tahavad omale maal hooned ehitada ja kellel omal maal omanduseks ei ole. Tähendab, tahetakse asutada sarnane fond, millist seni ei ole olnud. Seni on meil olnud ehituslaenu fond linnade kohta, kust suuri summasid on välja antud, nii et siit ja seal on hääled kuuldavale tulnud, et on rohkem summasid välja antud, kui riigikassa õieti lubada võiks. Peale selle on määratud suuri summasid ehituslaenuks asunikkudele. Need on õige tuntavad summad, mille määramise tarvidusest on aru saadud ja mille määramine kestab edasi. Asunikkude ehituslaenu summade tarvitamine kasvab aasta-aastalt, sest kaugelt kõigil ei ole majad üles ehitatud. Meie saame aru tarvidusest sinna summasid määrata.

Peale selle oli kolmas erilaenu andmine ehitusalal põllupidajatele maal, kellel on omaette maatükk, kellel hooned ära põlenud või hooned puuduvad, ja tahavad ka ehitada. Meie näeme, et on hulk eriehituslaenu fonde olemas, mida võime põhjendada. Nüüd tulla aga iseäraliku uue fondi asutamisega ja huvitavalt just seal küljest, see on tööerakonnast, kust üldse eitati riigikassast erifondide määramist. Selle fondi asutamine läheb lahku juba olevatest fondidest. Et seda küsimust põhjalikult kaaluda, teen ettepaneku, mitte asuda käesoleva seaduseelnõu esimesele lugemisele, vaid anda ta rahaasjanduse komisjoni. (Hulgalsed vahelhüüded tööerakonnast. A. Veiler, tõer: See oli juba rahaasjanduse komisjonis.) Härra Veiler, Teie olete ise rahaasjanduse komisjoni liige ja peaksite teadma, et ta seal ei olnud. (A. Veiler, tõer: Ise võtsite viis, kuus korda sõna ta kohta. M. Laarman, põl: Vaadake seaduse esitamise kuupäeva.)

B. Oja (tõer): Lugupeetud Riigikogu liikmed! 1926./27. aasta eelarvesse oli Vabariigi Valitsuse poolt sisse võetud 15 miljonit marka elukorterite ehitamiseks. Eelarvekomisjonis tegi rkl. Tonkman ettepaneku, sellest summast määrata 5 miljonit linnadele ja 10 miljonit maale elukorterite ehitamiseks. Nüüd

aga eelarve esitamisel on Vabariigi Valitsus muutnud seda ettepanekut, ja kannab ette kustutamiseks 10 miljonit marka elukorterite ehitamiseks, mille vajadust Vabariigi Valitsus ei saa lugeda esimese järgu tähtsusega. See ettepanek tuli ka rahaasjanduse komisjonis arutamisele, kus ta hääletamisel hääled pooleks läksid, nii et see 10 miljonit marka, mis lisaeelarves, esineb lisaeelarves variandina rahaasjanduse komisjonis. Toodi põhjenduseks ette rahaminister härra Sepp'a poolt, et valitsus ei ole saanud seda 10 miljonit välja anda sellepärast, et puudub vastav seadus. Kaasesitajana esitan mina käesoleva seaduseelnõu selleks juhtumiseks, kui nüüd Riigikogu peaks pooldama, et see ehituslaen — 10 miljonit marka, mis maale läheb, ei kustutataks, vaid eelarvesse jäetaks. Siin ei ole mingisuguse uue fondi asutamisega tegemist, vaid eelarve kasutamise küsimusega, ja et see laen välja antaks sarnastel tingimistel, kui ehituslaen linnadeski, see tähendab, et siis, kui inimesel on ehitusmaterjal kohal, siis saab tema esimese poole ehituslaenust, ja kui ta ehitustöö toime saatnud, siis teise poole. Kui aga lähevad need summad, mida pooldavad põllumeeste kogude esitajad, see tähendab kui see 10 miljonit läheks kõik maapanga pantlehtede ostmiseks, siis saavad laenu ainult need, kellel maad pärisomanduseks, aga need, kellel eluasemekrundid rendialusel kasutada, ei saaks sellest laenust osa. Selle kohta, mis härra Jürman siin ette kandis, et tahetakse uus fond asutada, pean tähendama, et see õige ei ole. Valitsus annab vastavad määrused välja, ja meie oleme näinud, et sarnaseid laene on saanud ka kinnisvarade omanikud, kui ka need, kellel kinnisvara ei ole, vaid seda ehitada soovivad. Kui aga see summa eelarvesse jääb, siis on võimalik laenu saada neil, kellel kinnisvara ei ole — ja kellel on ainult ehitusmaterjal kohale veetud. Teen ettepaneku, seaduseelnõu esimesel lugemisel vastu võtta.

E. Jonas (stp), kohalt: Palun sõna härra Jürman'i ettepaneku kohta.

Juhataja **K. Einbund**: Sõna on rkl. Jonas'el ettepaneku kohta.

E. Jonas (stp): Härra Jürman tegi ettepaneku, anda käesolev seadus rahaasjanduse komisjoni. Mina vaidlen selle ettepaneku vastu järgmistel põhjustel: seda küsimust on juba kaks korda arutatud — üks kord Riigikogus ja teine kord rahaasjanduse komisjonis, sellepärast on vähe loota, et siin mingisuguseid uusi motiive keegi juurde tooks. Esimene

kord, nagu tähendasin, arutati see küsimus läbi siis, kui tuli 1926. a. eelarve arutamisele eelarve-komisjonis. Tolkorral põhjendati maal elukorterite ehituslaenu andmise tarvilikkust. Teine kord oli see alles läinud teispäeval arutamisel rahaasjanduse komisjonis. Keegi sealgi vastu ei vaieldud ja ei näidanud, et see on ülearune summa. Puht vormilistel põhjustel läksid aga hääled pooleks, tähendab üks pool oli selle poolt, et see summa maha kustutataks. See seaduseelnõu on lihtne, ta kõrvaldab vormilised kahtlused, missugused tekkisid osal komisjoni liikmetest. Seisukohad, mis seal avaldatud, pole uued, ja sellepärast ei ole mingisugust tarvidust, seda seaduseelnõu uuesti rahaasjanduse komisjonis arutamisele võtta.

A. Jürman (põl): (Vahelhüüded pahemalt poolt.) Härra Piiskar, vahest võtate ka sõna ja aitate toetada.

Ma tahan tähenduse teha selle kohta, et see seaduseelnõu on täiesti uus, Riigikogu liikmed said selle eile õhtul kätte, tema ei ole olnud ei rahaasjanduse komisjonis, ei ka Riigikogus arutamisel.

Mis puutub sellesse, et see seaduseelnõu on esitatud selleks, et muidu ei saa eelarvesse ülesvõetud 10 miljonit välja anda, siis ei ole see sugugi nõnda. Meil on teine seaduseelnõu — Eesti maapanga pantlehtede omandamise seaduseelnõu — seal on see 10 miljonit sees ja selle kasutamiseks on seal esitatud esimene variant: 35 miljonit. Tähendab, kes hääletab 35 miljoni poolt, see hääletab selle poolt, et eelpool kõneallositud 10 miljonit eelarves välja antaks. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kellele?) Välja antaks maal eluhoonete ehitamiseks neile, kellel maad olemas. (Vahelhüüe pahemalt poolt.)

Siin toodi ette ka, et kui omal ajal tehti ettepanek, eelarvesse võtta 10 miljonit... (Vahelhüüe pahemalt poolt: Kes tegi selle ettepaneku?)... selle ettepaneku tegi põllumeeste ridadest härra Tonkman, siis seisid ettepanija mõte selles, et anda põllupidajatele sellest 10 miljonist elukorterite ehituslaenu. Nüüd aga tullakse teiselt poolt, ja tahetakse 10 miljonit määrata erifondiks neile, kellel maad omanduseks ei ole, tähendab neile, kes tahavad hakata maale maju ehitama, kuid kellel maad ei ole. Nüüd küsiks teie käest, Riigikogu liikmed, palju neid on, kas on nõudmised tulnud talude, popside käest, kes tahavad omale ehitama hakata elukorterid, ja kui kaugele teie sellega lähete, kuidas teie tahate raha anda, kas teie tahate kõiki maatainimesi hakata varustama elukorteritega? Siis ei saa sellest 10 miljonist, siis on tarvis

rohkem. Kui teie selle kavatsusega välja lähete, siis määrake kohe 200 miljonit. See 10 miljonit on asjata maatainimeste ärritamine. Aga kui teie määrate selle seaduseelnõu järgi, mis rahaasjanduse komisjon on esitanud, siis läheb see summa lisaks summa juurde, millest põllupidajatele ehituslaenu välja anda. Ma toetan ettepanekut, et seaduseelnõu antaks kaalumisele komisjoni, kas võib seda uut kava teostada.

Juhataja K. Einbund: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Ojal.

B. Oja (töer): Faktiliseks märkuseks tahan tähendada seda, et rkl. härra Jürman tähendas, et ainult pantkirjade ostmises on variant, — vaid et 10 miljoni kustutamises eelarves on ka variant. Vahe seisab selles, kas anda ainult kinnisvara omanikkudele laenu elukorterite ehitamiseks või anda ka rentnikkudele. Härra Jürman, meil ei ole ainult eluasemekohad, meil on terve rida riigirentnikke... (Vahelhüüded)... Riigirentnikud ei saa asunikkude ehituslaenust osa (Vahelhüüde paremalt poolt: Sellest 10 miljonist ei saa midagi!) No jah, kui Teie arvate, et sellest 10 miljonist ei jätku põllumeestele... (Vahelhüüded)...siis andke neile, kel rendikrandid.

A. Veiler (töer): Ma pean härra rahvasaadik Jürman'i väidete vastu vaidlema ja nimelt järgmistel põhjustel. Härra Jürman räägib, et see asi uus olevat. (Vahelhüüded A. Jürman'i põl, poolt.) Kas minul on sõna või Teil, härra Jürman? Ma arvan, et härra esimees on minule sõna andnud. (Vahelhüüded paremalt poolt.)

Juhataja K. Einbund: Minu teada on üks vastu vaieldud, rkl. Veiler'il on sõna teisena.

A. Veiler (töer): Härra Jürman räägib, et see uus ettepanek on. Minu teada ei ole see kaugeltki uus ettepanek, vaid ta on rahaasjanduse komisjonis kahel lugemisel arutamisel olnud, ja seal on muuseas härra Jürman ise sõna võtnud selle kohta. Ja ka alamkomisjon on see asi arutamisel olnud ja läbi kaalutud.

Küsimus ei ole kaugeltki uus, need 10 miljonit olid riigi korralises eelarves sees, ainult seda raha ei võetud õigel ajal välja, sellepärast et puudusid vastavad määrused. Ka lisaeelarve seletuskirjas ütleb rahaminister selgelt, et see summa elukorterite ehituslaenuks on lubatud, aga ministerium ei loe seda

hädaliseks vajaduseks. Meie arvates on see aga hädaline vajadus. Ja nüüd tuleb härra Jürman ja ütleb, et see asi täitsa uus on, mille kohta ta paar päeva tagasi rahaasjanduse komisjonis ise isiklikult sõna võttis.

Juhataja K. Einbund: Rkl. Jürman'i poolt on tehtud ettepanek, anda elukorterite ehituslaenu seadus rahaasjanduse komisjoni seisukoha võtmiseks. Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Lehtman'il.

J. Lehtman (as): Hääletamise motiivide kohta on mul asunikkude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate rühma nimel teatada, et hääletame selle seaduseelnõu komisjoni andmise vastu. Meie näeme, et siin on tegemist vana asjaga, mis rahaasjanduse komisjonis arutamisel oli, kui just mitte selle pealkirja all, siis vähemalt täiesti sisuliselt. Siin on, nagu teistest päevakorra-punktidest selgub, tegemist 25 ja 10 miljoniga. 25 miljonit läheb päris broneeritult neile põllumeestele, kellel on omal maa omanduseks. Nüüd tahetakse veel 10 miljonit, mida oli võimalik välja anda neile, kellel maad omanduseks ei ole, see on riigirentnikkudele, kalameestele jne. tahetakse see sinna broneeritud summadele juurde anda. Meil on arvamine, et riigirentnikud samuti vajavad ehituslaenu, kui vajavad seda maaomanikud, ja sellepärast hääletame selle seaduseelnõu komisjoni andmise vastu.

Juhataja K. Einbund: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Jürman'il.

A. Jürman (põl): Siin puudutati riigirentnikkude küsimust, nimelt tahetakse anda summased riigirentnikkudele hoonete ehitamiseks. See on vast kõige õnnetum kava. Nüüd ei ole enam kellelgi selgust, kellele siis kavatsetakse sellest kümnest miljonist laenu anda. Üks räägib, et riigirentnikkudele, seaduseelnõu seletuskirjas räägitakse eluasemekoha saajatest, tähendab popsidest. Kui nüüd lahtiste silmadega vaadata, noh kellele siis laenu jätkub? Sellest kümnest miljonist tahate siis rahuldada mõni kümnetuhat porsiperekonda või mõni kümnetuhat riigirentnikku. Ma tahaksin riigirentnikkude seisukohast seda tähendada, et kui riigirentnikkudele seni ei ole võimaldatud ehituslaenu saada, nagu on asunikkudele antud, siis minu teada oli see küsimus põllutööministeriumis kaalumisel, ja et see küsimus jaatavalt otsustatakse selles mõttes, et riigirentnikud saavad ehituslaenu samadel tingimistel, nagu asunikud on saanud. See oleks õige lahendamise tee,

sest siis saaksid riigirentnikud laenu ka materjalides. Tuleb sellest osast peale alata, et seada riigirentnikud samasugusesse seisukorda, nagu asunikudki. Aga neile popsidele ega riigirentnikkudele ei jätku sellest uuest fondist, kümnest miljonist, vaid siin tuleks, kui juba sellele teele astuti, palju suuremaid summasid määrata.

Teie avate jällegi uue fondi, mille vastu siit ridadest iseäranis kõneldud on, nõnda siis ühte kõnelele, teistviisi teete. Sellepärast pean siiski hääletama selle seaduseelnõu vastu esimesel lugemisel, selle peale vaatamata, et siin on jutt riigirentnikkudest, sest riigirentnikkude ehituslaenu küsimus tuleb teistviisi ja põhjalikumalt lahendada.

Juhataja K. Einbund: Asun rkl. Jürman'i ettepaneku hääletamisele — anda elukorterite ehituslaenu seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni seisukoha võtmiseks. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 21 häält, vastu 43, seega on ettepanek tagasi lükatud.

Rkl. Oja' poolt on ettepanek, käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

(Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

B. Oja (tõer): Teen ettepaneku, käesoleva seaduseelnõu juures kolmepäevalisest vaheajast I ja II lugemise vahel mitte kinni pidada.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

17. Eesti maa- Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. panga pantle-** **Tonkman:** Austatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse poolt oli esitatud seaduseelnõu —

I lugemisel. Eesti maapanga pantlehtede omandamise seadus — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **K. Tonkman:** Austatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsuse poolt oli esitatud seaduseelnõu — Eesti maapanga pantlehtede omandamiseks määrata 35 miljonit marka. Rahaasjanduse komisjon kooskõlastas selle Vabariigi Valitsuse ettepaneku Vabariigi Valitsuse poolt esitatud 1926./1927. a. lisaelarvega. Komisjon tegi parandusi § 1. juures, kus kõik muu sealt välja jäeti, mis oli ette toodud eelmiste aastate seadustest, ja võttis vastu lühikese paragrahvi, mis selgelt ütleb ära, kuidas seda raha tuleb saada ja kuidas määrata. Sisuliselt rahasumma määramise kohta läksid arvamised lahku, ja sellepärast esitab rahaasjanduse komisjon ettepaneku kahes variandis, nimelt § 1 ja § 2. Ühes variandis on määratud maa-

panga pantlehtede ostmiseks 35 miljonit marka ja teises variandis — 25 miljonit marka. Peale selle peab rahaasjanduse komisjon ülearuseks põllumaianduse ehituslaenu seaduse, mis Riigikogu poolt 17. märtsil 1926. a. vastu võeti ja „Riigi Teatajas“ nr. 27 — 1926. a. välja kuulutati, ja esineb ettepanekuga § 3. järele, et see seadus tuleks kustutada. Rahaasjanduse komisjoni nimel teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja K. Tonkman: Teen ettepaneku, käesoleva seaduseelnõu juures I ja II lugemise vahel kolmepäevalisest vaheajast mitte kinni pidada.

Juhataja K. Einbund: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

18. Riigiamet- Rahaasjanduse komisjoni aruandja **E. nikkude ja tee-** **Sulg:** Valitsuse poolt oli kavatsus — I. augustist **nijate ühekord-** riigiteenijate palgaseadus **se palgalisa** uuel parandatud kujul vastu võtta. Kuna see kavatus ära on jäänud, siis esines valitsuse ettepanekuga, määrata riigiametnikkudele ja teenijatele ühekordset palgalisa. See ettepanek oli kompensatsiooniks uuele kavatsetavale palgaseadusele. Rahaasjanduse komisjonis, kus see küsimus arutamisel oli, esineti parandustega, et määrata miinimumi kui ka maksimumi nendeks tasudeks, mis ametnikud saaksid, tähendab, mitte nende palganormide järgi, mis tegelikult maksivad on. Seal olid määratud miinimumid 3000 ja 4000 marga suuruses ja maksimumid 13.500 ja 15.000 marka. See parandus-ettepanek lükati aga enamuse poolt tagasi. Edasi — rahaasjanduse komisjonis muudeti valitsuse ettepanek selles mõttes, et seda endiste aastate eeskujul täiendati perekonna-abiraha lisaga neile, kes seda vastava perekonna-abirahade seaduse põhjal õigustatud on saama. Tähendatud lisatasu ühe kuu palga näol ja perekonna-abiraha teevad välja umbes sama summa, umbes 163.000, mis valitsuse poolt kavatsuses oli nendeks kuludeks, mis uue palgaseaduse maksmapanemisega tekkinud oleksid.

Teen ettepaneku, seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

Juhataja K. Einbund: Et koosolek

üle kahe tunni on kestnud, kuulutan veerand-tunnilise vaheaja.

Vaheaeg algab kell 12.

Pärast vaheaega jätkub koosolek kell 12.20 min.

Koosolekut juhatab esimees **K. Einbund**.

Sekretäri kohal abisekretär **J. Piiskar**.

Juhataja **K. Einbund**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

A. Veiler (töer): Nagu aruandja juba tähendas, olid Riigikogu rahaasjanduse komisjonis selle seaduse kohta ka mitmed parandus-ettepanekud, mis aga komisjonis enamust ei leidnud. Ma tahaksin mõne sõnaga peatuda nende paranduste juures, sest et ma II lugemisel jälle neid parandusi kordan, mis ma rahaasjanduse komisjonis tegin.

Eelnõu, mis esitatud rahaministeeriumi poolt, näeb ette riigiametnikkudele ja -teenijatele ühekordse palgalisa ühe kuu palga suuruses, aga nagu teie teate, on meil riigis ametnikke, kelle palk algab 34 tuhandest ja ulatab alla 3000 margaga kuus. Väiksepalgaliste ametnikkude hulk on kaunis suur, eriti teedeministeeriumis, alates raudtee rööpaseadjust, kellel väga suur vastutus on, sest harilikult, kui juhtub rongiõnnetus, siis on ikka süüdlane rööpaseadja. Ka neile tahetakse nüüd määrata palgalisa ühe kuu palga suuruses. Ma ei hakka palgavahe koeffitsienti ette tooma ega elu ülalpidamiseks tarvisminevatest kalooriatest rääkimata. Elu on meil märksa kallimaks läinud. Põhimõttelikult on seda Vabariigi Valitsus tunnustanud, kui ta uued ametnikkude ja teenijate koosseisud esitas, et endiste palganormidega edasi minna ei saa. Käesolev seadus on hädaabinõu, sest et valitsus ei jõudnud õigeaks ajaks uue palgaseadusega esineda, mille põhjal uued palganormid 1. augustist maksuma oleksid hakanud. Selle asemel tahetakse nüüd riigiametnikkudele ja -teenijatele maksta ühe kuu palga suuruses lisatasu. Nagu ma juba algul tähendasin, on aga mõnel ametnikul see tasu 500 — 600 marka kuus ja kui nüüd seda 5- kuni 600-margalist tasu veel kahes osas maksuma hakata, nagu see komisjoni poolt ette pandud, mis teie siis õieti saate selle 250 — 300 margaga? See raha kaob niisama käest ära, ilma et sellega oleks midagi saadud. Meie teame aga kogu ilmast, ja niisamuti on see ka meil, et kehvem rahvas oma perekonnaliikmete arvu poolest

rikkam on, kui need, kes kõrgemat palka saavad, ja nii siis need arvurikkamad perekonnad saavadki 500 ja 600 marka lisatasu, mida neile veel kahes osas välja maksta tahetakse. Ma ei ole selle poolt, et kui riigiametnik kõrgemat palka saab, et ta siis ka vastavalt lisatasu ei saaks, aga ma olen ka kaugel sellest, et kui inimesel niivõrd väike palk on, et ta sellega kuidagi ära elada ei saa, et ta siis ka abiraha sel määral peab saama, sest minu arvates peaksime leidma selle tee lisatasu maksmiseks, mis ometi natukenegi jälgi jätab perekonda, et ta selle ühekordse tasu riigilt on saanud.

Rahaasjanduse komisjonis tegin ettepaneku, mis hääletamisel vähemusse jäi, et alates kõrgema palga saajatest üheksa palgaastet maha võetaks, ja et see summa, mida abirahana maksetakse, mitte üle 13.500 ei ulataks, see tähendab, ametnikkudele, kes 34.000 marka kuus palka saavad, ei maksetaks mitte rohkemal määral ühekordset toetust, kui 13.500 margaga suuruses. Samal ajal aga, kelle palk alla 3000 mk. kuus välja teeb, tuleks maksta lisatasu mitte vähem kui 3000 marka. Nii siis; et see lisatasu kõiguks 13.500 ja 3.000 vahel. See on esiteks. Ja teiseks, et seda alamastme summat, 3.000 marka, mitte kahes osas välja ei maksetaks, vaid et see 3.000 marka ühes perekonna-abirahadega, mis mõnisada marka lisaks teeb, ühekordselt välja maksetaks. Selle summaga võidaks vähemalt sügisel paarile lapsele jalanõud muretseda, sest see raha on juba niivõrd väikene, et sellega rohkem ei saaks. Nii oleks sellest tasust ometi jälgi jäänud palgasaajale.

Nüüd on küsitav, kas selle lisatasu maksimisega riigikassale suuri koormaid peale paneme. Ma küsisin riigikassa juhatajalt, mis see vahe võiks välja teha ja selgub, et see vahe teeb välja 4 miljonit marka. Arusaadav, et see ei ole minu ülesanne näidata, kust need 4 miljonit katta, aga rahaasjanduse komisjonis nimetati mõnda allikat, kus suuremad summad leiduvad selle 4 miljoni katteks. Ma võiksin kahte kohta nimetada. Nimelt on teada, et Tallinna tolliamet kavatses käesoleval aastal 15 miljonit rohkem sisseveo tollidest sisse võtta, kui see eelarves on ette nähtud. Ühtlasi kavatses raudteevalitsus raudtee piletite hinnakõrgendusega 130 miljonit rohkem sisse võtta, kui eelarves ette nähtud oli. 62 miljonit sellest summast on lisaelarve katteks juba ette nähtud, sealt jäävad ka mõnedkümned miljonid lahtiseks. Meie kohus oleks sellele alusele asuda, et kui meie kehvematele ametnikkudele mingisugust toetust anname, — see toetus on 3 või õieti 4 korda vähem, kui kõrgemate amet-

nikkude toetus, — et siis see abiraha selle-mööduline oleks, et inimene vähegi tunneks, et ta toetust saanud on. Kui meie aga neid väikseid summasid kahes osas hakkaksime maksma, see oleks minu arvates inimese narrimine, ja sellele teele meie kuidagi asuda ei tohi. Teisel lugemisel teen ma vastavad parandus-ettepanekud.

L. Johanson (stp): Peale nende paranduste, mida rkl. härra Veiler ette kandis, ja mis väga otstarbekohased on, nii et nende tagasilükkamine rahaasjanduse komisjonis täiesti põhjendamata oli, tuleb seadust veel täiendada sellega, et sama seadusega ära otsustatakse ka tööliste ühekordse toetuse andmise küsimus. Rahaasjanduse komisjonis oli ka tööliste ühekordne palgalisa arutusel, siis vaidles härra rahaminister selle vastu ja ütles, et ei ole normaalne, kui meie lisapalkadega tööliste seisukorda parandame. See on õige. See ei ole normaalne, kui lisapalkadega katsutakse tööliste seisukorda parandada, aga valitsuse ülesanne on selle eest hoolitseda, et palgad parandataks ja ebanormaalne lisapalkade maksmine ära jääks. Seni aga ei ole seda tehtud. Härra rahaminister ütles ka, et riigitöölise palku olevat tõstetud. See on ebaõige. Vaatame, mis riigitöölised ise nende väidete kohta kirjutavad. Näiteks võtame Möisaküla töölisevanema kirja, kus öeldakse: „Meie palgalisa asjus, mis Riigikogus 30. juulil s. a.“ — see peab „olema rahaasjanduse komisjonis“ — „arutusel oli, ja kus valitsus eitava seisukoha võttis, teatame, et valitsuse eitav vastus suurt pahameelt ja nurisemist sünnitab. Esiteks, nagu härra rahaminister on öelnud, olevat tööliste põhipalku tõstetud, kuna seda meil ometi ei ole, ja töölised endiselt majanduslikult kitsikuses. Teiseks, et juba riigiametnikkudele ja teenijatele teist korda tahtakse lisatasu maksta, kuna aga päevatöölised, kes niisama riigiasutustes töötavad, kõrvale jäerakse, kuna endistel aegadel igakord ühes riigiteenijatega ka riigitöölisele makseti.“

Tallinna tehaste töölised ütlevad järgmist: „Kuuldes, et Riigikogu rahaasjanduse komisjon on tagasi lükanud riigitöölise ühekordse toetuse seaduse, mille juures rahaminister seletanud, et riigitöölise palgamiinimum on võrdlemisi suurenenud ja selle tõttu toetus neile ülearune, milline väide aga ei vasta tõele. Ka kavatsetava põhipalkade kõrgendamise eest ei suurene riigi raudtee eelarve, nagu seda tõendab riigi raudteevalitsuse seletus“. Edasi: „Vabariigi Valitsuse otsusega pandi maksma 1. märtsist 1926. a. teenistuse alamäär 168 marka, mille juurde raudteevalitsus ringkirja andis osakondadele täitmiseks, et

kuni uue korralduseni arvestada endiste normidega, silmas pidades, et kellegi päevane teenistus ei oleks vähem, kui 168 marka“. — Tähendab, ei ole seda ellu viidud. — „Kuni tänaseni ei ole aga mingisugust uut korraldust palkade asjus olnud ja tööliste teenistus ei ole ka just alla 168 marga ennegi olnud.“ Väga iseloomustav palgakõrgendus: töölised said varemgi rohkem kui 168 marka. Nende keskmine teenistus, noh ütleme, oli 180 marka. „Tööliste keskmine teenistus peatehastes oli 1926. a. esimesel poolal 5.500 marka, mille juures kõige väiksem teenistus oli 4.280 marka ja kõige suurem 6.729 marka.“ See on väga iseloomulik valitsusele. Ta võtab selle alamäär, mida keegi enam ei saa, mida nad said 4, 5—6 aastat tagasi, paneb sellele 10 penni juurde ja ütleb, et see on palgakõrgendus. Ega töölised sellest mingit tulu ei saa, on ainult paberil sarnane palgakõrgendus. Härra rahaministril on hea tulla ja seletada, et palka on kõrgendatud, aga tegelikult ei ole ükski seda palgakõrgendust saanud.

Nii siis, need väited, mis härra rahaminister ette tõi tööliste ühekordse toetuse andmise vastu, ei vasta tõsiasjadele. Oleks hea, kui härra rahaminister ise siia tuleks ja ütleks, et need ei vasta tõsiasjadele. Kui see nii on, ma arvan, siis peaks valitsus teisele seisukohale asuma tööliste ühekordse toetuse asjus. Mulle näib, et valitsus on oma otsuse teinud ebaõige informatsiooni põhjal ja peaks oma seisukoha revideerimisele võtma ning ta peaks ka riigitöölisele nende õigused selle seadusega andma. Riigitöölistel on seni alati see õigus olnud, kui ametnikud ühekordse palgalisa on saanud, siis on seda ka riigitöölised saanud. Ka seekord tuleks see niiviisi otsustada. Sellepärast tuleks seadusele — ma teen sarnase ettepaneku II lugemisel — need paragrahvid, mis käsitavad riigitöölisele ühekordse toetuse maksmist, juurde võtta. Mis puutub krediitidesse, siis on juba näidatud, et krediitid olemas on. Raudteevalitsuse tuludest võib need väljaminekud katta.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Kõigepealt pean tähendama, et ma ei taha selle seaduse vastu kõneleda. Põhimõttelikult pooldan ma seda seadust, kuid tahaksin ainult üksikud juoned ära märkida ja alla kriipsutada nende üksikute tõsiasjade kohta, mis riigiametnikkude esitajate poolt rahaasjanduse komisjoni alamkomisjonis, kus riigiasutuste koosseisude seadus arutamisel oli, avaldati. Minu arusaamise järgi, kui riigiteenijate kutseühingu esitajad rahaasjanduse komisjonis kõnelesid, siis kõnelesid nad

riigiteenijate ja -ametnikkude nimel ja väljendasid neid mõtteid, mis riigiametnikkude poolt on avaldatud. Selles nende väljenduses oli 3 põhimõtet või põhijoont: 1) riigiametnikkude ja -teenijate palgad on liiga väikesed, 2) töö olla liiga raske ning vastutusrikas ja 3) Vabariigi Valitsus ei panevat tähele nende õiglasi nõudmisi. Peale selle arvustati koosseisude seadust väga teravalt ning näidati, kui suurt ülekohut käesolëv seadus teeks, kui ta niisugusel kujul vastu võetakse, nagu ta Vabariigi Valitsuse poolt esitatud. Et aga käesolev seadus ühenduses on riigiasutuste koosseisude seadusega, sest ta on see lüli, mis riigiasutuste koosseisude seaduse maksimalkamisel arvesse võetakse, ning mis on nende krediitidega ühenduses, sellepärast arvan tarvilikuks ka selle peale näidata, et kas on meie riigiametnikud ja -teenijad ka omalt poolt midagi selleks kaasa aidanud, et koosseisude seadus oleks paremini kokku seatud, et palgad oleksid paremini korraldatud. Mina, kui koosseisude seaduse aruandja, küsisin riigiteenijate kutseesitajalt, kas nad on omalt poolt midagi selleks kaasa teinud, et koosseise vähendataks, töö lihtsamaks muutuks jne., siis vastati mulle pool ironiliselt, et see ei puutuvat nendesse, vaid nemad olla ainult kutseorganisatsiooni esitajad ja väljendada ainult neid nõudmisi, mis neile kutseorganisatsioon ülesandeks on teinud. Riigikassa juhataja avaldas sel korral poolametlikult, et kui Riigikogu ei peaks jõudma koosseisude seadust vastu võtta, siis olevat loota, et riigiametnikkude ja -teenijate ühe kuupalga lisatasu seadus esitataks. Selle kohta selendas kutseorganisatsiooni esitajad, et nad pooldavad küll ühekordse palgalisa seadust, kui koosseisude seadust vastu ei suudeta võtta, kuid ütlesid sellejuures peaaegu selgelt, et see olevat nagu suu sulgumise seadus, millega tahetavat häda edasi lükata, kuid see häda olevat suur ja nõudvat kiires korras lahendamist. Ka mina olen sellega päri, et see seadus ainult ajutine rahuldusseadus on, kuid siiski pean ütleva, et see seadus on teatud blanko-veksel, mis ei sisalda ainult numbreid. Arvuliselt on need numbrid aga kaunis suured, nimelt teevad välja ligi 200.000.000 marka. Selles lisaelarves, mis tuleb järgmise päevakorra-punktina arutusele, on ette nähtud üle 160.000.000 marga ametnikkude palku. Peale selle tuli rahaasjanduse komisjonis avalikuks, et puudub veel 14.000.000, nimelt on haridusministeeriumi poolt osa palku esitamata jäänud. Kui siia juurde panna veel perekonna-abiraha, mida rahaasjanduse komisjon sellesse seadusesse parandusena võttis, teeb see summa välja

190.000.000 marka. See on võrdlemisi suur summa, mis maksumaksjatelt tuleb sisse nõuda, sest riigikassa ei ole allikas, kust raha ainult välja keeb, vaid riigikassa võib raha ainult niipalju välja anda, kuipalju sinna maksudest raha sisse tuleb. Vabariigi Valitsuse deklaratsiooni puhul tähendati tööerakonna esitaja poolt, et meil olevat halb põllumajanduse aasta. Ka mina ütlen seda sama, et meil on halb põllumajanduse aasta, rukkikasv on niivõrd halb, et ta ei tasu kunstväetise ega seemne kulusid, rääkimata muudest kuludest. Lina on halb. Suivili on vihmaste ilmadega paranenud, aga kui vihma enam ei tule, ei ole ka sellest väga palju loota. Kõige paremat lootust annab kartul, kuid ka sellest on vara rääkida. Kui veel „Vaba Maa“ baromeetri teateid arvesse võtta, mis sügisel ennustavad õige suurt vihma, siis võib põllusaak veel täielikult hukkuda ja selle järele on kõige halvemat põllumajanduse aastat karta. Kuid härra Veiler pooldas rahaasjanduse komisjonis veel seda, et tuleks selle lisapalga seadusega, mis Vabariigi Valitsuse poolt esitatud, juurde arvata perekonna-abiraha, mis kaugelt üle 10 miljoni marga välja teeb. Seda ei teadnud ei riigikassa juhataja ega ka härra Veiler, kuipalju perekonna-abiraha täpselt välja teeb. Igatahes on ta kaunis suur. Nii siis räägitakse ühelt poolt, et aasta on halb, sissetulekuid ei ole, aga teiselt poolt tehakse palgaseadusele parandus-ettepanekuid, mis 10 miljoneid nõuab. (Vahelhüüe.) Ei, mina räägin komisjoni seisukohta, mina räägin, mis komisjonis räägiti, niisama räägin ma riigiametnikkude ja -teenijate poolt esitatud seisukohti. (Vahelhüüe E. Jonas'le, stp poolt.) Mina arvustan seda niisama, nagu Teie, härra Jonas, — teisi arvustate.

Kui põllumajanduse aasta halb on, siis on ka selge, et sellele järgneb ka teistel majandusaladel halb aasta, sest meie väikene riik on väga ärarippuv põllumajanduse heast ja halvast aastast. Kaubandus ja tööstus peavad ka sellega arvestama, ka neil ei ole vastavaid sissetulekuid. Tähendab, ühtlaselt nõrkeb meie rahva, riigi maksumaksjate maksujõud, ja meie riigi kodanikud ei või suuremaid maksusid maksta. Sellepärast on meil iga seaduse juures tarvis selgeks teha, mis rahalisi väljaminekuid sisaldavad, kuipalju meie suudame ja jõuame raha välja anda.

Riigiteenijate palk olla väike, aga ma küsisin siinjuures, kui suur on siis põllumehe palk? Kui suur on selle põllumehe palk, kes oma väikeses talus tööd teeb hommikust õhtuni? Härra Johanson on väga peenelt kalooriates välja rehkendanud, kui palju üks tööline kuus ära tarvitab. Tema on otsusele

tulnud, et tööline ei tohi kuus vähem teenida kui 10.700 marka. Muuhulgas oleme ka Riigikogu kõnetoolilt kuulnud, kus härrad sotsialistid ütlevad, et nad tahta ka meie väikepõllumeeste seisukorda parandada. Oleks väga huvitav olnud, kui härra Johanson oleks niisuguse tabeli kokku seadnud, mis meie põllumajanduslikku seisukorda oleks valgustanud, mis oleks näidanud, et põllumees teenib kuus rohkem kui 10.700 marka, või umbes niipalju. Kui üks riigi kodanik oma töövaeva eest teatud tasu saab, siis oleks ka teisel seesama õigus samasuurt tasu saada. Aga et seda siin tehtud ei ole, siis on minu arusaamise järgi need kaugeleminevad kalkultatsioonid teatud meeleolu loomiseks ja rahustamiseks tehtud, kuid neil puudub ikkagi tõsine ja reaalne alus.

Õeldakse õigusega, et elukallidus olevat tõusnud ja sellepärast on tuntavalt tarvis riigiametnikkude, -teenijate ja tööliste palgaolusid parandada. Aga kas on siis elukallidus tõusnud ainult ühelt poolt või on tema ka tõusnud teisel pool? Minu arusaamise järgi on elukallidus tõusnud igalpool. Lubage, ma toon ühe näite, et ka põllumajanduse tarbeainetes on elukallidus tõusnud. Võtame kõige lihtsama tarbeasja, milleta põllumees kuidagi läbi ei saa, see on koormaveo köis. Põllumees ei saa vilja põllult vedada, kui puudub köis. Mis maksis koormaveo köis enne sõda? Köis maksis 75 kopikat. Ja kui põllumees läks köit ostma, siis pidi ta ära müüma 3 naela võid 25 kop. nael, ja sai selle rahaga köie kätte. Ehk kui tahetakse rukkiahind igalpool aluseks võtta, siis müüs põllumees 30 naela rukkid ära 2½ kop. nael, see on 1 rubla puud arvates, ja sai köie kätte. Ehk läks põllumees sealihaga köit ostma, siis müüs põllumees 7½ naela sealihaga ära 10 kop. nael ja jällegi oli köis käes. Aga vaatame, kui palju nüüd koormaveo köis maksab. Nüüd maksab köis tervelt tuhat marka, ja kui tahame tuhat marka saada, et uut köit osta, siis peab põllumees müüma 10 naela võid à 100 marka nael, nii siis peame 7 naela võid rohkem turule viima kui enne sõda. Võtame rukkid. 250 marka maksis talvel rukkipuud. Põllumees peab müüma 4 puuda rukkid, enne kui ta 1000 marka kätte saab. Võrdleme sealihaga, siis peab müüma 20 naela sealihaga 50 marka nael ja saab selle eest tuhat marka ja ostab koormaveo köie. Ei ole mitte õige, kui räägitakse, et põllumehed tõstavad hinda ja saavad sellest suurt kasu, vaid elukallidus on igalpool ühetasa tõusnud ja kõigi peale avaldab ta oma rusuvat mõjul. (Vahelhüüe: Aga linad?) Ma võin ka linadega näiteid tuua, kuid see on ikkagi ühesugune võrdlus ja ikkagi on põllumeestel kolm korda asjad ostes kallimad kui enne sõda.

Nii ei ole seisukord sugugi hiilgav. Kui julgeme küsida, kust see tuleb, et köis ja teised tarbeained nii kallid on, siis peame ka kõigepealt küsima, kas siin ei ole sealt poolt, kus elukalliduse üle nii väga kaevatakse, palju kaasa aidatud, et elukallidus tõuseks. Praegune seadus, mis riigilt ligi 200 miljonit marka nõuab, on ka, mis elukallidust aina tõstab, maksukoormat peale paneb, — kuid on selge, et maksumaksjad peavad ometi selle raha kuskilt sisse võtma. Kui kõrged on praegu äri- ja tööstusmaksud ja ometi peavad ärid need summad kaubahinnale juurde lisama. Nii näeme, et elukallidus on kui kera, mis ringleb.

Peale selle võib tähendada, et ametnik on mitmeti paremas seisukorras, kui talumees. Näiteks, on riigiametnikul veel teised kõrvalasjad, mis tema tuleviku kindlustavad, rohkem kindlustavad kui põllumehele. Nagu teame, on riigiametnikkudel arstiabi riigi kulul, seda ei ole palkade arutamise juures arvestatud, aga see maksab riigile üle 70 miljoni marga aastas. Edasi pensioniseadus. Riigiametnikkudele on kindlustatud nende vanaduspäevil pension — põllumeestel seda ei ole. Kui ütlete, et põllumees on tööline, nagu kõik teised, kuid kus on põllumehele arstiabi ja pension. Sellepärast ei ole õige, et üht rahvaklassi — riigiametnikke ja omavalitsuse teenijaid — seatakse eesõigustatud seisukorda, kuna teisi mitte.

Teiseks motiiviks toodi komisjonis ette seda, et riigiametnikkude töö olevat raske ja vastutusrikas. Kuid väga imelik kõlab selle juurde härra Veiler'i tänane ettepanek, milles tema tahab neile ametnikkudele, kes üle 13.500 marga palka saavad, mitte toetust anda. (Vahelhüüe keskelt: Ei, ei, neile 13.500 marka maksta.) Tähendab maksta? Vabandage, ma ei saanud aru. Minu arvamise järgi teevad ametnikud, juhtivad jõud, palju rohkem tööd kui liht tööjõud. Liht tööjõud, kantselei tööjõud läheb kell 9 ametisse ja tuleb kell 3 ära, juhtivad jõud ei saa aga selle ajaga hakkama. Nad peavad hommikul vara ja õhtul hilja kohal olema. Peab arvesse võtma, et juhtivad jõud teevad ja peavad rohkem tööd tegema ja terve vastutus langeb nende peale. Järelikult, kui tahame nendelt tööd saada, peame ka vastavat palka maksma. Sellepärast olen arvamisel, et Vabariigi Valitsuse ettepanek on kõige õiglasem, see on, kõigile riigiametnikkudele ühe kuupalga suuruses toetust määrata. Neid juhtivaid ametnikke on kõigest 304, polegi rohkem. Meil nurisetakse ühte-puhku, meil olla kõrgepalgaga ametnikke palju, kui aga võtame kätte eelarve, siis teeb nende juhtivate ametnikkude arv väga väikse

osa sellest, mis teised saavad. (B. Eilman, stp: Härra Tonkman, tehke ettepanek, kõik väiksemad ametnikud lahti lasta ja kõrgemad asemele panna.) Minu arusaamise järgi võib liht ametnikkude koosseisust 50% väga hästi lahti lasta, sellega ei lähe midagi veel katki, kuid juhtivatest jõududest ei saa 50% lahti lasta. Riigiametnikud teevad 6 tundi tööd ja see olevat raske töö. Kuid mitu tundi teeb põllumees, mitu 6 tundi tema teeb? Põllumees on ka vabariigi kodanik. Ta tõuseb hommikul kell 5 üles ja teeb kella 9 tööd, see on 4 tundi. Sel ajal aga, kui põllumees tööle läheb, keerab riigiametnik alles teist külge. (L. Johanson, stp: Mis ta siis peab tegema?) Ja sel ajal keerab ta teist külge ja ei mõtlegi tõusta, kuna põllumehel on juba 4 tundi tööd tehtud, kui riigiametnik alles tööle tuleb. Riigiametnik saab töölt vabaks kell 3. Põllumees peab aga pärast kella 3 veel 6 tundi tööd tegema. (L. Johanson, stp: Kuid mis sellest siis kurja on, kui inimene magades teist külge pöörab? E. Jonas, stp: Kas peremees magab ühe külje peal?) Siin tuleb mul meelde tuttav lugu rohutirtsust ja sipelgast. Rohutirts tuleb talvel sipelga juurde ja ütleb: „Kuulge, andke mulle süüa.“ Sipelgas küsib: „Mis sa tegid suvel?“ — „Ma lõin pilli.“ Nii võiks ka siin öelda, kui põllumehelt tullakse ametniku palga kõrgenduseks maksu saama, siis peaks põllumees küsima: „Mis tegid siis sina, kui mina tööd tegin?“ — „Ma pöörasin teist külge.“ Siis võib põllumees öelda: „Kui sa siis teist külge pöörasid, kui mina tööd tegin, mine siis nüüd tantsima.“ Härra Johanson küsis, mis see halba tegevat, kui inimene magades teist külge pöörab. Muud viga ei ole, kui tööviljakus on väikene ja töö ei tasu ennast ära. (L. Johanson, stp: Ega ametnik töö juures ei maga, kui ta kodus on, siis võib ta ju magada.) Kui riigiametnikud leiavad, et nende palgad väikesed on, ja töö neile seda sissetulekut ei anna, mis neil tarvis on, siis on kõige loomulikum, et nad peavad rohkem tööd tegema. Selle tööviljakuse tõstmisega peavad ka sellekohast palka saama. Selle vastu ei vaidleks keegi, kui oleks riigiametnikkude ühingu poolt öeldud, et meie oleme valmis kaasa aitama, ning näidatud tee kätte, mille põhjal Vabariigi Valitsus võiks nii- ja niipalju ametnikke vabastada, kui oleks näidatud, et selles ametkonnas, selles kantseleis võime niipalju tööjõude vähendada ja teeme ise selle töö ära. Nüüd aga tullakse in corpore ja öeldakse, et kõigil on raske töö, ja meie tahame palka juurde saada. Vaat see seisukoht ei ole õige.

Edasi toodi kolmanda motiivina ette, et

Vabariigi Valitsus ei hoolivat riigiametnikkude seisukorrast jne. Minu arvates on praegune Vabariigi Valitsus liigagi palju selle eest hoolitsenud, isäranis praegune rahaminister. Mitmel ja mitmel korral on esinevad riigiametnikkude toetamise seadusega lisapalga näol. Minu arvates ei ole ükski rahaminister niipalju riigiametnikkudele vastu tulnud kui praegune. Aga sellegi peale vaatamata tuleb härra Johanson niisugusel kujul toonil, nõudmisega rahaministri vastu, et öeldagu need põhjused, mispärast toetust ei lubata. Põhjused on väga lihtsad: ei ole raha, ei ole riigikassas selleks summasid, ei või enam kodanikkudele uusi maksusid peale panna, sest maksukoorem on juba küllalt suur. Ärge sundige uute nõudmistega maksukoormat suurendama. Vaadake, mis toob meile uus palgaseadus! Kakssada miljonit on väga kerge öelda, aga 200 miljonit on rahvalt raske sisse nõuda. Vaatame, mis see iga elaniku kohta välja teeb, kui selle ühetasaselt ära jagame, meil on natuke üle ühe miljoni elanikke. (L. Johanson, stp: Ega mina Vabariigi Valitsus ei ole.) Ma ju räägin, et Vabariigi Valitsus ei saa seda välja anda, et ametnikud lähevad oma nõudmistega liiga kaugemale. Nad ei esine mingisuguse mõistliku ettepanekuga, vaid nõuavad ainult palka juurde. Ma olen lugenud ja kuulnud, et riigiametnikkude ja tööliste koosolekul ei arutata muud, kui ainult seda, kuidas palka suurendada. Ühelgi koosolekul ei ole öeldud, et teeme selle palganõudmise lihtsamaks sel teel, et koosseisusid kokku tõmbame; tuleme ise abiks ja näitame ära, kuidas seda teha võimalik oleks. See oleks juba palju lihtsam ja õigem esinemine. Kui on riigiasutuste koosseisude seadus päevakorral, tulgu siis riigiametnikud kindla ettepanekuga ja näidaku ära, kuipalju on võimalik vähendada. Aga seda ei tehta. Kui seda rahaasjanduse komisjonis ja Vabariigi Valitsuses tehtakse, siis hakkavad nad vastu vaidlema. Kui siin riigiametnikud ise vastu tuleksid, siis läheks töö ka palju rutemini ja mõlemi poolte nõudmised oleksid rahuldatud. (A. Schulbach, tõe: Miks Teie seda ise ei tee?) Vaadake, selle ise tegemise ja üheskoos tegemise vahel on suur vahe. Kui meie midagi koos teeme ja kokku lepime, siis on mõlemad pooled rahuldatud, kui aga üks pool üksi teeb, siis ei saa seda kooskõlla viia. Mina leian, et praegune seadus on alles eelmäng neile suurtele kavatsustele, mis koosseisude seadus ette näeb. Koosseisude seadus, Vabariigi Valitsuse poolt esitatud kujul, nõuab riigikassalt üle 800 miljoni aastas uusi kulusid. See

on suur summa ja selle väljamaksmiseks ei jätku vabariigi kodanikkudel enam jõudu.

A. Sprenk (tp): Igakord, kui tööliste palga asi arutamisele tuleb, siis sõdivad parempoolsed selle vastu, et ei leita raha ühelt ega teiselt poolt, aga kui tuleb mõni jagu väljamaalasi, siis leitakse küll raha, et neile kõige paremat vastuvõttu valmistada, tahtes sellega näidata, et Eestis on kõige parem elu. Meie teame väga hästi, kuidas olukord on. Siin tuuakse kõied ette, et need liig kallid olevat, aga öelge, kui kaua tööline peab teenima oma 4000-lise kuupalgaga, kui ta omale uue ülikonna saab osta. Ta peab 3 kuu jooksul äärmiselt kokkuhoidlikult elama, peaaegu söömata olema ja raha koguma, kui ta viimaks 6 — 7 tuhat ülikonna ostmiseks kogub. See on täiesti võimatu. Kui on mõeldud palku kõrgendada, siis leitakse, et on vaja kõrgematele ametnikkudele palka juurde panna, ja selleks leidub raha küllalt ja kui siis neile on palka juurde pandud, siis mõeldakse, et anname nüüd teistele ka, et nad rahul oleksid, ja see jaotatakse mitmesse järku, nii et sest midagi ei saa. Ma ütlen, kui alamatele ametnikkudele antakse ühe kuu palk, siis nad sellest mitte midagi ei saa, aga kõrgemad härrad, kes saavad 25 — 30 tuhat, siis saavad need jälle ühe ilusa autosõidu kuskile rohelisse teha. Aga peaks ometi arusaamisele jõutama, et Eesti riik ei ole selleks loodud, et ainult ühte teatud kihti peab lastama elada. Iseäranis põllumehed ütlevad, et neil olevat raske elu. Kuid ma olen ise ka põllutööline ja tean väga hästi, et põllumehed elavad nüüd kõige kuldsemat elu. Nad on eesõigustatud, talukohad olid nendel enne välja maksmata, aga nüüd kingiti need neile, ja nad on suured mehed endiste Balti parunite asemel. Ja kui palju need ikka maksavad? Praegu maksab iga tööline oma palgast riigile rohkem tagasi kui põllumehed, kes prassivad, et pole aru ega otsa. (A. Pärlin, põl: Näidake, kus need prassivad talupojad on?) Miks ei ole?

Aga nüüd, kui tuleb ükskord palgaküsimine, siis tahetakse seda niisugusele alusele viia, et kõrgemad ametnikud peavad tingimata saama ja töölistele antakse ka natukene, et sedamoodi neid rahul hoida, muidu hakkavad mässu tõstma ja sõjaseaduse välja kuulutamine, see on ka jällegi paha. Nüüd tehakse jällegi suuri sõnu, et ametnikkude toetamine hirmus suuri kulusid tegevat. Kui paari päeva eest siin üks välisesitus käis, siis oli 40—50 tuhat, et siia puid kaunistuseks tuua. Siis oli küll raha maha visata. Ehk kui mõni näitleja Itaaliasse saadetakse, siis

on raha küllalt. Misjaoks neid tarvis? Aga töölistel ei ole võimalik toetust saada. Ma ütlen, elage oma ette, et teil töölistel tarvis ei ole, kes seda loovat tööd teevad, aga teie ei tee mitte midagi nende kasuks, et need ka elada võiksid. Kui nüüd järele mõelda asju ja rääkimisi, siis peab ütleva, et tahetakse töölistel ainult rääkimistega toita, muud mitte midagi. Ütleme kui enne teenis tööline 80 kopikat päevas, siis sai ta selle eest puuda viimast kõige paremal töö ajal, aga mis ta nüüd saab. (J. Hünerson, põl: Tulge maale, saate rohkem!) Ega kõik maale ei mahu. Teie võtate ainult heinaajal ja rukkilõikuse ajal töölistel, ja siis saadate nad jälle maalt minema. Sellepärast on elu juba niikaugele läinud ja peaasjalikult meie tööliste elu niisugune, et muud ei aita, kui poo ennast üles. Ei saa ennast toita, perekond nälgib, ja seda ei saa perekonna eest hoolitseja ometi kõva südamega pealt vaadata. Sellepärast leiame igapäev niipalju enesetapmisi, see on selle tagajärg. Ma arvan, et kui palgad nii reguleeritakse, et kõrgemad ametnikud ei saa mitte midagi juurde, sest nad saavad nii-kui-nii oma palgaga läbi. Aga vähemaid ametnikke on palju, ja need maksavad ka riigile palju tagasi. On ju palju niisuguseid mehi, kes kõige rohkem riiki koorivad, ehitavad omale suured majad ja lossid lühikese ajaga, kuna aga töölistel midagi ei saa, vaid jäävad kängu. Ma küsin, kas Eesti riik on ainult teie jaoks? Aga nüüd tullakse ja seletatakse, et ei või koguni toetada, et riik olevat hädaohus. Aga oleks jälle mõni välislaev sadamasse tulnud, siis oleks riigil raha küll praalimiseks. Siis on kõiki küllalt, sõidetakse autodega jne. Ma ütlen, niisugused praalimised peavad ära jääma, ja peab tööliste olukorda parandama, mitte sõnadega vaid tegudega. Ma arvan, et töölistel peaksid ühekordset toetust saama 5000 marka kuni nendeni, kes 12 tuhat kuus saavad, ja ülejäänud võivad küllalt olla sellega, mis nad saavad, sest nende palk on juba küllalt suur. Siin ei ole maks mingisuguse teene järgi, vaid elukallidus on igalpool ühevõrdne, kõik söövad ühevõrra ja ei maksta mitte praalimiseks. Pärast meie teeme niisuguse paranduse, et makstakse lisatasu kuni nendeni, kes 12 tuhat kuus saavad, ülejäänutele aga mitte, ja alammäär oleks 5000 marka.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Asjata kurjustas härra Tonkman pahemale poole. See seaduseelnõu on esitatud just selle valitsuse poolt, keda juhib ja ühtlustab Riigivanem, kes on pärit teie rühmast. Võib

olla, oleks olnud parem, kui teie kõik need kurjustused oleksite juhtinud härra Riigivanema aadressile. Ühekordse toetuse seaduseelnõu on Vabariigi Valitsuse esitis, tähendab Vabariigi Valitsus ja see rühm, kuhu härra Tonkman kuulub, on selle seaduseelnõu poolt. Härra Tonkman on selle vastu, kui perekonna-abiraha saajatele ka maksetakse ühekordne vastav toetus. Ma ei tea, kas härra Tonkman perekonna-inimene on, aga igatahes peab ta suur lastepõlgaja olema, sest teist põhjust küll perekonna-abiraha vastu vaevalt leidub. Esiteks on perekonna-abirahad väikesed, ja need perekonnad, kus rohkesti lapsi, vajavad ka tõesti rohkem. See väikene lisa perekonna-abiraha näol kulub neile küll väga ära. Mõelge ometi, kui palju lapsi sellest 12.000.000 saab toidetud. Ega ainult teie lina ja kanepi kasvatamine ei nõua hoolitsemist. Ka lastekasvatamine nõuab hoolt, ja on teatud tingimised olemas, mis seal täita tulevad. Võib olla, saate teie läbi ilma kõieta, millest teie siin väga kurvas toonis kõnelesite, et see liiga kallis on. Aga kui meil laste juurdevool ära kaob, siis läheb rahvas väljasuremisele vastu. Nii tuleb sellega arvestada. Mis puutub maksujõusse, siis minu arvates Vabariigi Valitsus pidi kaaluma, kas see üle rahva maksujõu käib või mitte. Meie oleme soovinud, et maksusid, mis kodanikkude peale pannakse, vähendataks, aga teie mõtlete järjest uusi maksusid välja. Võtame kas või näiteks kaubanduskoja. Kas see ei ole uus maks, mis kaubanduskoja ülespidamise kulude katteks toiduainetele peale pandi? Ja mis on ta korda saatnud? Ta ei ole isegi õlletrustide kohta saanud seisukohta võtta. Kas see ei ole üks surnud parlament, sõna tõsisel mõttes. Ja nüüd tahab tuua põllutöökoda jälle 5 — 10% maksusid juurde. Niisama ka kõik teised kojad, sest ma arvan, et on terve rida kutseid, kes mõtlevad kodasid asutada selles väikeses riigis. Ja kõik nõuavad maksusid. Siis härra Tonkman vaidleb toetuse alammäära vastu, mis tööliste nõutakse ja küsib, kust need summad tulevad. Tööline ise valmistab saadusi ja aineid, mis neid summasid annavad. Kuid tema ei saa sest tarvilikku palka, sest Fahle'd ja Scheel'id ja kõik teised võtavad liig palju ära. Sest ei ole ka teile mitte tulu, et neile niipalju tasku voolab. Aga seda teie ei näe. Meie oleme igal juhtumisel katsunud selle vastu vaielda, et „Estonia“ ei maksaks mitte piima ja selle produktide eest põllumeestele nii vähe, see vahekasu, mis ühisus saab, peaks väiksem olema. Ja nüüd võtame kanepi ning lina. Härra Tonkman ütleb, et elukallidus olevat tõusnud. Aga see peremees, kes kanepit ja lina kasvatab, saab ju sellest, kui hinnad

tõusevad, kasu. Üksikute asjadega ei saa ju elukallidust põhjendada. Kui elukallidus on tõusnud, siis saab peremees oma saaduste eest ikka turuhinna, aga töölised saavad oma töö eest selle hinna, mis nad enne elukalliduse tõusu said. Vaadake, siin ongi see vastolu. Ega mul midagi selle vastu ei ole, kui peremehed rohkem teenivad. Mis on mul näiteks selle vastu, kui härra Pärilin või härra Tonkman rohkem sisse võtavad. Aga härra Tonkman'i enese seletusest paistab vastolu välja, kui tema ametnikkude peale ilmaaegu kurjustab ja ühest küljest leiab, et kulusid ei tohi teha ja teisest küljest ütleb, et ühekordset palgamaksmist ei või piirata 13.500 margaga. Kas see ei ole vastolu? Teie põhjendate seda sellega, et alamad ametnikud pööravad teist külge, ja kõrgemad ametnikud neid juhivad, võib olla, ka teist külge pöörates. Kui see põhjuseks on, siis ei saa meie sellega küll arvestada. Sest peame arvesse võtma, et inimesed on nad kõik, üks vast läheb teisest natukene lahku. Üks alam ametnik teeb rohkem tööd, teine on niisuguse koha peal, kus vähem tööd on jne., samuti on lugu ka keskmiste ja kõrgemate ametnikkudega. Kui aga härra Tonkman'il teada on ametnikud, kes sedaviisi töötavad, et nad teist külge pööravad, siis laske nad kõik lahti ja teine päev tulevad uued. Minu arvates ei ole need põhjused küll kaaluvad.

Siin öeldi, et Vabariigi Valitsus on hoolitsenud liig palju ametnikkude eest. Peab aga ütleva, et ühe osa ametnikkude eest on tema väga hoolitsenud. Ma tuletaksin meelde, kuidas meil kõrgemate ametnikkude eest hoolitsetakse. Võtame näiteks Eesti panga. Eesti panga kõrgemad ametnikud, — missugust lisatasu nad saavad? Võib küsida, kelle raha see siis lõpuks on, mis Eesti pangas puhaskasuna jaotatakse. Ehk võtke raudtee, mis on tehtud seal selle preemia seadusega, mis läinud aastal vastu võeti. Ma ütlen, kui seda tabelit vaadata, siis peab otse imestama meie rahaministeeriumi ja valitsuse üle. (K. Tonkman, põl: Kas mitte teie minister ei olnud sel ajal?) Ei olnud. (K. Tonkman, põl: Minu teadmise järgi oli härra Virma siis teedeminister.) Härra Amberg ei ole mitte meie minister, aga need pardipojad kuulusid küll ka meie kaitse alla, keda tema laskis.

(Sekretäri kohale asub abisekretär **O. Liigand**.)

Preemiate väljamaksmine kuulub sinna ajajärku, kus oli teedeministriks härra Amberg. (K. Tonkman, põl: Aga Teie ministri määrused olid sel ajal.) Määrus ei ole

seadus. Kes oleks võinud arvata, et preemiade seadusest niisugust Ameerikat võib üles leida. Ma arvan, seda ei võinud mina ega ka Teie, härra Tonkman, arvata, et niisugust asja võib seal välja lugeda. Ainult vaata ja imesta. (K. Tonkman, põl: Kes sel ajal teedeminister oli?) Ministri määrused tulid hiljem, ja need on kõik härra Amberg'i päevilt pärit. Kui härra Amberg siin oleks, siis tema tuleks ja ütleks, kuidas see oli, kuidas meil raha õieti välja antakse? Raudtee peal on üksikutele kõrgematele ametnikkudele makstud preemiat 377.508 marka. (Vahelhüüe: Kellele?) Nimesid ma ei hakka nimetama. Palk on 34.000 marka, 14 kuud, tööd tehakse 11 kuud, üks kuu on ametnikkudele puhkust. (Vahelhüüe.) Hea küll. Siin on ka muuseas ette nähtud Tallinna-Nõmme raudtee elektrofitseerimise kullide kokkuhoidmine, selle eest on antud ka preemiat. Aga peale selle on teine määrus, käsukiri, mille põhjal on sama ametnikku karistatud selle eest, et tema ei ole kokku hoidnud ja on elektrivoolu odavam hinnaga kõrvalistele inimestele andnud. Tähendab ühe ja sama teo eest karistatakse inimest, et ta kokku hoidnud ei ole ja määratakse preemiat, et ta kokku hoidnud on. Edasi, teine ametnik on saanud 224.000, kolmas 173.000, siis 119.000, 62.000, 47.000, 202.000, 96.000, 224.000, 91.000, 35.000, 38.000, 31.000. Vaadake, niisugused summad antakse välja. Mis ütleb Vabariigi Valitsus selle kohta, — oleks tarvilik küsimine. Edasi vaatame, kuidas on jaotatud. Näiteks varustusosakonnas majanduslikult kokkuhoidmise eest, puhaskasu või ülejääk, kuidas seda seal nimetatakse, 412.512 marka, sellest on saanud seitse inimest 173.000 marka ja üle liini kõik teised teenijad ja töölised kokku 239.000. Ilus jagamine? Edasi, siin on jälle tehaste puhaskasu, 15 inimest on saanud... (J. Voiman, stp: Oi, seal raudteel on üks virr-varr!) Seal on veel hullemat, kui virr-varr? 15 inimesele on antud 2.100.000 marka, 175.000 on saanud üks seal puhaskasust, siis üks 46.000, 71.000 jne. Aga teised? Mis teised on saanud? Tuhad või paar? Edasi võtame veel niisuguseid arvuseid. Siin on näiteks peatehaste puhaskasu, sellest on 8 inimest saanud 94.684 ja teised kõik töölised ja teenijad on saanud 176.960. Ei ole kaks korda niipalju hulga peale jaotatud, kui 8 inimese peale. Võtame edasi, siin on varustusosakonna poolt midagi tehtud, 468.000 jaotatakse ära, 7 inimest saab 175.000 ja teised kõik kokku üle liini saavad 293.000, see jaotatakse nende vahel. Kõik need summad on niiviisi jaotatud, et $\frac{1}{5}$ või $\frac{1}{4}$ sellest summast, mis on jaotusele tulnud, see antakse 7-mele, 8-ale inimesele, ja teine osa on üle

liini läinud. Vaadake, siin Vabariigi Valitsus ei leia, et oleks tarvis parandusi ette võtta, siin ka seda ebaotstarbekohast jaotamist kõrvaldada. Ma leian, et see on tõesti tarvilik, sest niiviisi ei või riigi raha jaotada. (K. Tonkman, põl: Ei või!) Ei või, aga on jaotatud ja see ei ole õige.

Juhataja **K. Einbund**: Rkl. Johanson, Teie kõneaeg on möödas. Sõna on palunud rkl. Kink, kes oma sõnaõiguse Teile edasi annab.

L. Johanson (stp): Ma lõpetan ka varsti. Nii siis, kui nüüd kõrvu seate need paar miljonit ja kõik need summad, mis üksikutele isikutele niimoodi välja jagatakse, ma arvan, kui seda võrdlema hakkate ja kui teie vähegi seda, mis teie sotsiaaloigluks nimetate, tunnistate, siis teie vististi teisiti ei saa, kui et teie tööliste sellesama toetuse määrade, mis saavad ametnikud. Siin on ettepanek tehtud, võtta seadusesse alammäärad. Need alammäärad on tarvilikud, sest selle seaduse alla käivad ka teenijad, kes saavad 500 marka kuus palka, näiteks metsavahid. Siin öeldakse vast, et neil on maad kasutada, aga härra Tonkman ütles, et maal on ikaldus. Kui maal on ikaldus, järelikult ei saa nad rohkem, kui 500 marka, ja kas siis ei ole õiglasem, et nad saaksid toetust 3000-de marga suuruses, ja neile suurtele meestele, kes niikuinii on saanud sajad tuhanded, maksetakse toetust 13.500 marka. Mina arvan, et see on siiski õiglasem, ja sellepärast oleks tarvis tõsiselt mõelda selle üle, kas ei tuleks alam- ja ülemmäär seadusesse sisse võtta. Minu arvates tuleks seda teha.

J. Piiskar (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma võtsin sõna ainult selleks, et härra Tonkman'i paarile väitele vastu vaielda. Nimelt selles osas, kus tema ütleb, et riigiametnikud ei tahta muud, kui palgakõrgendust, kaevata raske töö üle, aga sugugi ei olla huvitatud sellest, kuidas riigi asjaajamist aidata ümber korraldada ja kuidas koosseise kokku tõmmata, tervet seda aparati odavamaks teha. Härra Tonkman nõuab, et riigiametnikud ja -teenijad näidaku ise, kuidas koosseise kokku tõmmata, seda suurt ja rasket tööd ära teha ja enesele sellega paremaid palgavõimalusi luua. Mina tahaksin härra Tonkman'ile — kahjuks on ta ise ära kadunud — ja teistele, kes võib olla selle küsimusega kursis ei ole, sel puhul järgmist öelda. Riigi- ja omavalitsuse teenijate keskliit, kes kogu riigiteenijaskonda esitab, on alati valmis olnud sellest tööst osa võtma. Tema on isegi peale käinud, et enesele

osavõtmise võimalusi muretseda. Just seal poolt, tähendab valitsuse ringkondadest ja nendest ametasutustest, kus seda tööd on tehtud, ei ole vastu tulnud, ei ole lastud sellest tööst osa võtta. Härra Tonkman, kui selle rühma esitaja, kuhu kuulub Riigivanem, kes valitsust peab juhtima, peaks teadma, missugune siis seisukoht on, kas soovitakse riigi- ja omavalitsuse teenijate kaastööd selles küsimuses näha, või peetakse riigiteenijaskonda niisuguseks, kelle eest tuleb kõik hoida ja varjata. Seda viimast joont oleme meie võinud viimasel ajal tähele panna. Näiteks kui hakati arutama uut riigiteenijate palgaseadust ja ühes sellega uut koosseisude seadust valmistama, siis käis riigiteenijate saatkond rahaministri juures paaril korral ja ka Riigivanema juures selleks, et enesele võimalusi luua oma seisukohtade avaldamiseks, et enesele võimalust soetada vastavas komisjonis kaasa töötada, see on nimelt selles komisjonis, mis loodi riigikassa juurde ja kus koosseisude seadus välja töötati. Neil läks kõrda ainult niipalju kätte saada, et paaril korral kutsuti riigi- ja omavalitsuse teenijate keskliidu esitajad komisjoni, kui seal üldiselt koosseisude kohta mõtteid vahetati. Kui algas tegelik töö, see on kui koosseisude seadust hakati valmistama, algas see töö, millest härra Tonkman kõneles, siis ei lastud riigi- ja omavalitsuse teenijate esitust sellest tööst osa võtta. Kümnel korral helistati ja kümnel korral pöörati komisjoni juhataja härra Janson'i poole sooviga, et riigi- ja omavalitsuse teenijate keskliidu esitajaid lubatakse tööst osa võtta, või vähemalt informatsiooni saada selle üle, mis komisjonis tehakse. Töödest ei lubatud osa võtta, ei antud isegi informatsiooni selle kohta, mis seal tehti. Edasi. Kui juba koosseisude seaduseelnõu Vabariigi Valitsuse kaudu Riigikogule esitamiseks valmis oli, pööras keskliit jällegi vastavate asutuste poole selleks, et seda elnõu tutvunemiseks kätte saada veel enne, kui see Vabariigi Valitsuses arutamisele tuleb, seda pealiskaudselt läbi vaadata ja mõningaid soove avaldada. Isegi seda ei võimaldatud riigi- ja omavalitsuse teenijate esitusele. Need said selle elnõu kätte alles siis, kui see Riigikogu juhatuse poolt trükki oli antud ja trükitult päevalget nägi, ja sedagi öieti sel teel, et läbi rääkides ja vastavaid korraldusi tehes ise telliti vastav arv eksemplare, mis nüüd on käes kasutada.

Siis edasi. Kui elnõu tuli arutamisele rahaasjanduse komisjonis, esitas riigi- ja omavalitsuse teenijate keskliidu juhatus rahaasjanduse komisjonile sooviavalduse, võimaldada riigi- ja omavalitsuse teenijate keskliidu esitusele osa võtta rahaasjanduse komisjoni

töödest. Seal tuli küsimus arutamisele, ma ei tea täpselt öelda, kas komisjonis või alamkomisjonis, ja otsustati võimaldada osa võtta ainult ühest koosolekust, kus keskliidu esitajad võiksid oma seisukohti esitada. Tähendab, arutamisest, paranduste tegemisest, üldse sellest tööst, mida härra Tonkman nõuab — kuidas koosseisusid kokku tõmmata, — osa võtta ei lubatud. Kuidas küsimus tegelikult on kujunenud, on iseasi. Minul on andmeid, et rahaasjanduse komisjon siiski oma viimasel koosolekul nähtavasti enam-vähem nõus oli olnud sellega, et riigi- ja omavalitsuse teenijate keskliidu esitus ka edaspidi koosolekutele oleks võinud tulla. Aga see on alles tuleviku küsimus, sest elnõu arutamisele pole veel asutud. Sellepärast soovitaksin härra Tonkman'ile selle asemel, et etteheiteid teha riigiteenijatele ja -ametnikkudele selles mõttes, et nad koosseisude kokkutõmbamistest ja koosseisude ümberkorraldamise töödest demonstriivselt eemale hoiavad, oma etteheited sinna juhtida, kus need korraldused tehakse ja kus demonstriivselt liidu esitajaid töö juurde ei lasta.

Riigi- ja omavalitsuse teenijate keskliidu juhatuse nimel, kelle liikmeks mul au on olla, võin öelda, et riigi- ja omavalitsuse teenijate keskliit mitte ainult valmis ei ole komisjoni töödest osa võtma, vaid heameelega ja järjekindlalt tahaks neist töödest osa võtta ja loomulikult ka oma seisukohti ja arvamisi esitada. Mina soovitaksin ja paluksin küll härra Tonkman'i kaasaaitavalt mõjuda, et riigi- ja omavalitsuse teenijate esitajaid lastaks komisjoni tööde juurde, millest nad heameelega osa võtaksid.

K. Tonkman (põl): Austatud Riigikogu liikmed! Väga rõõmustav ja huvitav on see, mida härra Piiskar oma lõpulauses ütles — et riigi- ja omavalitsuse teenijad heameelega tööst osa tahavad võtta ja seda tõsiselt võtavad. Kuid mina kõnelesin sellest, et sel korral, kui riigiteenijate esitajad komisjoni koosolekust osa võtsid, neil siis mingisuguseid kindlaid ettepanekuid ei olnud. (J. Piiskar, stp: Kaks päeva enne seda saadi seaduseelnõu kätte, kuidas said nad siis ettepanekuid teha?) Noh vaadake, sõnad ja teod lähevad üksteisest hoopis lahku.

Mis puutub aga järjekindlasse tööst osavõtmisesse, siis on Riigikogu komisjonil sellel alal oma teatav praksis. Läänud jõulu eel, kui jällegi ühekordse palgalisa seaduse arutamine päevakorral oli, kutsuti riigi- ja omavalitsuse teenijate esitajad komisjoni töödest osa võtma. Niikaua, kui riigiteenijate esitajad komisjoni töödest osa võtsid, ei edenenu töö. Kõneldi ja kõneldi, lõppu kõnedel ei olnud

ja tööd teha ei saadud. Niipea, kui komisjon kõrvaldas kutseühingute esitajad koosolekult, öeldes neile, et nende seisukohad on nüüd ära kuulatud, saadi nii kaugele, et töö veel enne jõuluid lõpetati.

Mis puutub härra Johanson'i väidetes minu kõne kohta, kus ta tähendas, et ma oleksin võinud kõneleda Vabariigi Valitsusele, rahaministrile või Riigivanemale, siis kordan veel, et mina ei kõnele käesoleva seaduseelnõu vastu, küll aga nende üksikute motiivide kohta, mis peaks riigiteenijate koosseisu seaduse arutamise juures aluseks võetama, nimelt — meie rahalised sissetulekud ei luba niisuguseid väljaminekuid teha, ei luba niisuguri palgatõstmisi. Riigiteenijate palgatõstmine peab sündima nende töö tasuvuse arvel, tähendab, riigiametnikud ja -teenijad peavad rohkem tööd oma peale võtma, peavad katsuma tööd lihtsamaks teha ja selle arvel võivad nad siis saada palgalisa, ja ka niisugust palka, nagu igaüks kohustatud saama vastavalt töötasuvusele. Ma kriipsutan alla — kohustatud saama, sest inimene, kes tööd teeb, peab ka vastava palga saama.

Härra Johanson tähendas selle peale, et mina olevat ette toonud kanepikõie, mida ka põllumehed ise võivad valmistada. Aga härra Johanson peaks teadma, et see, kes kõike tahab teha, ei saa midagi teha. Nii ei ole põllumehel vastavaid abinõusid käepärast, et ta kõiki tarbeaineid, mida ta oma majapidamiseks tarvitab, ise valmistada võiks, vaid need tulevad ikka tööstusasutustest muretseda. Minu arvates tuleb vastavate tarbainete valmistamine tööstusettevõtetes palju odavam, kui ise valmistades, kuna seal spetsialiseerunud tööjõud on. Kui põllumees kõiki tarvisminevaid tarbeasju ise valmistama hakkab, tuleb see liiga kallid ja võtab ka palju aega. Kui põllumees läheb kanepikõit ostma, siis tuleb meeles pidada, et ta ühes sellega maksab ka igasuguseid maksusid: tööstusemaksud, rahal on kõrgeid protsendid, selle maksud on seal peal, riigi- ja omavalitsuse aparraadi kulud jne. Riigiametnikudel on lühikene tööpäev, ja sagedasti on ametnikud niisugused, kes viljakat tööd teha ei suuda.

Et kõik inimesed oleme, on arusaadav. Mis puutub aga raudteeteenijatesse, siis selles asjas olen ma härra Johanson'iga täiesti ühel nõul, et seal asjad korras ei ole. Kuid selle juures tuleb meeles pidada, et on raudteeteenijaid niisuguseid, kes preemiaid saavad, ja on raudteeteenijaid, kes preemiaid ei saa, samuti ka kõrgemad raudteeametnikud, kes üldse preemiat ei saa.

Liikumisosakond ei saa pennigi preemiat, aga liikumisosakonnast on meil riigi tulu-

kus. Ja meie ei või kõiki riigiteenijaid raudteeteenijatega trahvida, et osa teenijaid raudtee peal preemiaid saab, meie peame ikkagi õiglaselt seisukohalt vaatama.

Edasi ütleksin ma veel rohkem: miks mitte härra minister Virma ei muutnud neid preemiaseadusi ja -määrusi. (Vahelhüüe K. Virma, stp poolt.) Jah, vaadake, Teie andsite määrused välja. Ja kui Teie nägite, et seal inimesed niipalju teenivad, mis loomulik ei ole, kus 50% palgalisa teenitakse, siis oli Teil ministrina täielik võimalus esineda Vabariigi Valitsusele vastava ettepanekuga ja seletusega ja seaduseelnõuga Riigikogule, et vaadake, see ei ole õige, et üksikud inimesed niipalju lisapreemiaid saavad. Nüüd aga tuleb teie partei ja ütleb, et vaadake, mis Vabariigi Valitsus peab tegema, et need inimesed preemiaid ei saaks. Vaadake, nii on seisukord, ja nii ei saa meie seda ühte katlasse ajada ja öelda, et vaadake, nüüd on kõik üheskoos. Vahe on küsimuse vahel, kuidas üksikud inimesed palka ja neid lisatasusid saavad.

Juhataja **K. Einbund**: Sõna on faktiliseks märkuseks rkl. Virma'l.

K. Virma (stp): Siis, kui ma teedeminister olin, ei olnud vastavad aruanded veel valmis ja kõik need maksud, mis maksti, makseti a conto töölistele ja ametnikkudele. Aga lõpuülevaadet selles asjas sugugi ei olnud ja kõrgematele ametnikkudele jäid suuremalt osalt maksmata. (K. Tonkman, põl: Aga Teie lasksite siis plankovekslid välja.) Mina õiendasin ainult neid asju, mis seaduse piirides olin kohustatud tegema, kuid nagu ütlesin, jäid need suuremalt jaolt lõpuliikude aruannete puudumisel õiendamata. (K. Tonkman, põl: Ja nüüd on see vekseldatud ja näete, mis summa see on. — Vahelhüüded paremalt poolt.) Need on minister Amberg'i ajal täidetud.

Juhataja **K. Einbund**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **E. Sulg**: Siin tähendati härra Veiler'i poolt, et kahe ja poole ja kolmesajalised poolekuu palgad oleksid väga naeruväärilised, ja ei oleks kohane seda teha ja korruga parem välja maksta. Just riigikassa seisukohast, kus sügisel ehituste puhul suured väljaminekud, tegi rahaminister ettepaneku, võimaldada siin kahes osas lisapalka välja maksta.

Edasi pean tähendama, et need 500-

kuni 600-margalise palga saajad on metsnikud, aga see ei ole nende palk, vaid osaline tasu, mis nad peale natuuras arvatava tasu saavad. Nõnda et sarnast teenijat, kes 500 marka kuus palka saab, ei olegi olemas. (A. Jürman, põl: Ega Teie ei saa osa palka lugemata jätta. J. Voiman, stp: Aga mis härra Tonkman ütleb natuura kohta? Ütleb, et ikaldus on.)

Edasi tähendas härra Veiler, et tuleb... (Vahelhüüded.)

Juhataja **K. Einbund**: Ma palun Riigikogu liikmeid aruandjat mitte segada.

Aruandja **E. Sulg**: Edasi tähendas härra Veiler, et tuleb miinimum ja maksimum sisse seada väljamaksmise juures. Üldse peab tunnistama, et ei saa öelda, et riigiametnikkude palgad kõrged oleksid, nad jätavad veel palju soovida, kuid need palganormid olenevad riigi kandejõust.

Kui nüüd siin ette toodi, et preemiaid on maksetud, siis peab tähendama, et raudteel preemiate seaduse käsitlemine kõige õiglase-malt ei ole sündinud, kuid seda ei saa kaugeltki nii tuua ette, et selletõttu mitte kõiki ei peaks rahuldatama. Ma arvan, et võib olla härra Veiler oma asutusteski ei käi selle põhimõtte järgi, mis ta riigiteenijate palgaseaduse juures ette paneb. (M. Laarman, põl: Missuguses, kas „Rahvalehes“?)

Siis peab niipalju tähendama, et rahaasjanduse komisjonis võeti vastu perekonna-abiraha, mis ka reguleerib seda, mis härra Veiler ette paneb, sest perekonna-abiraha saajad on just need väiksemapalgalised. Isiklikult pean ütlema, et see on päris õiglase ja et neile tuleks seda anda. Sellega peaks härra Veiler'i ettepanek rahuldatud olema. Pooldan, et rahaasjanduse komisjoni ettepanek muutmata vastu võetakse.

Juhataja **K. Einbund**: Sõna on faktiliseks märkuseks teedeministril. Teedeministrit ei ole saalis. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **E. Sulg**: Teen ettepaneku, käesoleva seaduseelnõu I ja II lugemise vahel kolmepäevast vaheaga mitte pidada.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

19. Riigi 1926./ Rahaasjanduse ko-
1927. aasta li- misjoni aruandja **K.**

saeelarve nr. 1 Tonkman: Vabariigi Va-
— II lugemisel. litsuse poolt on lisaee-
arve esitatud tasakaalus
Mk. 287.572.300 suuruses. See lisaeeelarve nr. 1 sisaldab eneses kahte osa, nimelt tulude ja kulude osa. Tulude osas on ette nähtud 1926./1927. aasta korralises eelarves ettenähtud vähendamised ja nimelt 173.301.900 marga suuruses ja siis korraliste tulude osas 104.137.000 marga suuruses. Nii et lisaeeelarve on esitatud tasakaalus. Rahaasjanduse komisjon muutis seda vähearvuliselt ja esitab lisaeeelarve Riigikogule vastuvõtmiseks 287.438.900 marga suuruses. Seega on rahaasjanduse komisjon lisaeeelarvet vähendanud 133.400 marga võrra. Nimelt on vähendatud palku haridusministeeriumis — majandusosakonnas 11.000 marga suuruses, kooliosakonnas — 12.700 marga suuruses, teaduse- ja kunstiosakonnas — 5.900 marga suuruses, kokku haridusministeerium 29.600 marga võrra, mis kui suuremalt kalkuleeritud summad eelarvesse olid üles võetud.

Edasi asus rahaasjanduse komisjon põhimõttelikule seisukohale, et ei tuleks juriskonsultidele lisatasu maksta. Nimelt on juriskonsuldid ametisse võetud erilepingute põhjal, mis ei kuulu mitte otsekohe koosseisudesse ja koosseisu seaduse alla. Sellepärast vähendati ka nende tasu, üldse vähendati juriskonsultide tasu 103.800 marga võrra.

Komisjonis läksid arvamised lahku 1926./1927. aasta lisaeeelarves operatsioonifondide all rahaministeeriumi alal elukorterite ehituslaenu maale elukorterite ehitamiseks ettenähtud 10 miljoni marga asjus. Nimelt arvati, et seda 10 miljonit marka ei tuleks mitte kui vähendamist ette panna, sest see olevat eelarves kui täitmata osa ja selle kohta tuleks esitada vastav eelnõu Riigikogu poolt vastuvõtmiseks. (Vahelhüüe E. Jonas'e, stp poolt.) Härra Jonas, mina seletan siin rahaasjanduse komisjoni seisukohta. Oodake enne ära, kuni ma lõpuni jõuan, ja siis öelge, kas ma õieti seletanud olen. Nii siis tuleks vastav eelnõu esitada ja selle põhjal vastav summa välja anda maale elukorterite ehitamiseks. Teiselt poolt aga oldi selle vastu, ja öeldi, et olevat Riigikogule selles mõttes ettepanek tehtud 1926./1927. aasta eelarve juures, et tuleb maale põllumeestele ehitusteks laenu anda, ja et see summa tuleks lisaeeelarvesse kui sissetulek võtta ja teiselt poolt väljaminek teha, ja see 10 miljonit marka määrata Eesti maapanga pantlehtede ostmiseks. Nii on siin variant 10 miljoni marga suuruses. Ühelt poolt on rahaasjanduse komisjoni ettepanek — kui 10 miljonit marka 1926./1927. aasta eelarvesse sisse jäetakse, nagu tema seal vastu

võetud ja mitte kui vähendamine vastu ei võetaks — Eesti maapanga pantlehtede ostmiseks määrata 25 miljonit marka. Teisel poolt aga, kui peaks vastu võetama see vähendus-ettepanek, siis tuleks teisel poolt suurenus, nimelt 10 miljonit marka määrata Eesti maapanga pantlehtede ostmiseks.

Edasi tegi rahaasjanduse komisjon veel kaks parandust. Nüüd on teine parandus Vabariigi Valitsuse poolt juba kirjalikult esitatud, nimelt rahaministeerium, peatükk 1., keskasutuse juures, kus § 3-da all ette nähtud toetus karskusliidule 13 miljoni marga suuruses. Peab aga olema toetus omaavalitsustele vastutasuks viinamüügi seaduse muutmise puhul ärajäänud toetussummale.

Edasi oli ette nähtud toetus Laidoner'i kapitalile 500.000 marka. Et niisugust kapitali ei ole, vaid teisenimeline kapital, siis on ette nähtud toetus kindral Laidoner'i nimelisele invaliidide kapitalile 500.000 marka, misugune parandus ka tehtud.

Kokku võttes teen ettepaneku, riigi 1926./1927. aasta lisaelarve nr. I I lugemisel vastu võtta.

L. Johanson (stp): Austatud Riigikogu liikmed! Mitte ainult ühekordset palgalisa riigiteenijatele ei sisalda lisaelarve nr. 1, vaid siin on ette nähtud ka meie riigielus või riigimajapidamises harilikud lisaelarve artiklid, nimelt ülekulutused. Ülekulutusi tõendab ka see lisaelarve. Ülekulutused ei taha meie ametkondadest kaduda, kuigi see seadusevastane nähtus on. Kuidas meil ülekulutusi on tehtud, — viimaste aastate kohta ei ole veel aruandeid esitatud, — seda näeme üksikutes ametkondadest. Võtame näiteks välisministeeriumi keskasutuse, 1. juulist 1923. a. kuni 1. veebruarini 1925. a. on õigekstunnustamata kulused 3.953.454 mk. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ei saanud õigeks tunnustada. (Vahelhüüe pahemalt poolt: Aga maksti välja.) Välja on nad makstud. Välisesitustes oli õigekstunnustamata kulused 25.011.389 mk. Seal peetakse isegi ametnikke üle koosseisu, maksetakse rohkem palka, kui eelarves ette nähtud. (O. Gustavson, stp: Milleks siis eelarve vastu võetakse?) Kõigepealt selleks, et teda „Riigi Teatajas“ trükkida, kui ta'st kinni ei peeta. Täiesti puuduvad dokumendid propaganda ja informatsiooni summade tarvitamise kohta. Sarnaseid arvusid võiks tuua ka teiste ministeeriumide kohta. Iga aasta on lisaelarvete arutamise puhul nende väärnähtuste peale tähelepanu juhitud, kuid kaduda see ei taha. Ja et katta niisuguseid väljaminekuid, mis kõigi ametkondade kohta aastas teevad kümned

miljonid margad, selleks pööratakse jällegi kodanikkude taskute poole. Ka see lisaelarve on viidud tasakaalu uute maksudega, mis kodanikkudele peale on pandud. Härra Tonkman ütles, et kodanikkudele tuleks uusi maksusid peale panna. Kuid raudteetariifi tõstmine, mis lisatulused annab 62 miljonit sõidupiletitest ja kaubaveost 16 miljonit, ei ole muud midagi, kui uus maks, mis lisaelarve katteks meie rahva peale on pandud. Edaspidi peaksid lisaelarvetest ülekulutused ära jääma. Sellest lisaelarvest leiame piirituse monopolile erikulused 22 miljonit marka. Paar nädalat tagasi oli Tartus suur karsuskongress ja nädal hiljem — 22 miljonit erikulused rohkem. Tehakse karskust ja valmistatakse rohkem piiritust. Tehakse karskust ja varsti peale selle leitakse, et 22 miljonit tuleb piirituse valmistamise peale rohkem välja anda, kui korralikus eelarves ette nähtud oli. (J. Tõnisson, rhv: Need, kes karskust teevad, ei ole selles süüdi!) Muidugi mitte, aga ma arvan, et valitsus ka pooldab karskust, et ta heatahtlik on. Aga ma ütlen, et sellest heatahtlikkusest on tarvis minna tegelikkusele. Näete, missugune vastolu, tehakse üht ja tehakse teist.

Edasi on ka põllutööministeeriumile suured summad ette nähtud, kuid kahjuks peab ütleva, et põllutööministeerium on kujunenud asutuseks... (A. Jürman, põl: Erifondide asutuseks!)... jah, erifondide asutuseks kõigepealt, ning keegi ei ole temaga rahul, kel temaga vähegi kokkupuutumist on olnud, isegi härra Tonkman mitte. (Aruandja K. Tonkman: Kuidas mina Teil alati meeles seisan?) Teie olete teda arvustanud. Kõige suurem puudus on seal see, et käiakse oma rada, seda, mis ülemus otsustab, otsustab alamametnik ümber.

Ma tuln inimesega Tartumaalt põllutööministeeriumi, läksin härra Laretei juurde, läksin härra Simberg'i juurde, otsustati küsimus ühte viisi, koha peal tehti aga teisiti. See oli ühe väikese maalapikese küsimus. Inimene oli seal juba kümned aastad asunud ja nüüd aeti ta sealt ära. Palvekirjaga läheb inimene riigimaadeülema juurde, rõõmsa meelega tuleb ta sealt välja, härra minister on ise ta vastu võtnud, härra maakorralduse peavalitsuse ülem on ise temaga kõnelenud. Kuid varsti tuleb ta nutuse näoga ja ütleb, et riigimaadeülem ei täida seda käsku, mis maakorralduse peavalitsuse juhataja andnud, ja mehelt võeti varsti see maalapike ära, mis temal enne oli. Nii viisi täidetakse käsku. Kirjade peale, mis sinna tulevad, ei vastata. Ma olen soovitanud, et pange tarvilikud margid juurde, võib olla vastatakse siis.

Inimene on valmis seda kulu tegema, kuid nähtavasti ei taheta vastata. Kui leitakse, et markides küsimus on vastamise juures, siis tuleb selle kohta määrus teha, et margid juurde lisataks ka vastamiseks. (R. Penno, as: Kõrgemad ametnikud on siis ikkagi veel paremad.) Aga need alamad on ka küllalt kõrged. Ma küll ei tulnud seal ministeeriumist nii välja, nagu mõni teine tuleb, aga ma panin vana lapsepõlve harjumuse järgi käed kokku, pöörasin silmad taeva poole ja hüüdsin: „Issand Jumal, päästa meid põllutööministeeriumist“.

Edasi vaatame, mis meil seal põllutööministeeriumis tehakse, nimelt kohtade peal. Asunik läheb otsima puid, öeldakse — blankeette ei ole, ei saa puid. Teine asunik läheb puid otsima metsaülesse juurde, vastus — ei saa puid anda, põrand on värskest värvitud ja sellepärast ei saa töötada. See on takistuseks, mispärast ei saa asunikudele puid anda. Niisuguseid juhtumisi on väga palju. Ja kuidas küsimusi seal otsustatakse, seda näeme järgmisest loost. Tammistu asundusest tahtis masinatarvitajate ühisus küüni omale, aga see anti ühele eesõigustatud maasaajale. Ma paluksin, et seda küsimust selgitataks.

Edasi. Tänavu esitasin küsimuse riigirentnikkude ja nende popside kohta. Härra põllutööministri vastus laseb oletada, et küsimus edaspidi võetakse lahendamisele. Ma küsisin neli viis päeva tagasi, siis vastati, et ei ole veel otsustatud, tänapäev on kirikumaad planeerimisel. Aga kas on siis rutt nende kirikumaade planeerimisega? Planeerijatest ametnikkudest on puudus, aga kirikumaad peavad eestkätt mõõdetud saama. Seaduses on küll kuni 75 hektaari, aga sellele „kunile“ tõmmatakse kriips peale ja mõõdetakse tervelt 75 hektaari. Võnnus, Rõngus, Sangastes, Nõos — igalpool tekisid väiksed alevikesed, aga ei saa — kirikumõisnik saab need maad omale. (H. Anniko, krst: Alevite jaod on kõik välja võetud.) Ei ole. Minge Nõosse, minge Võnnu, vaadake, inimestele lubati varemalt, kui olid teised ministrid, maad anda ehitamiseks, ja inimesed vedasid materjale välja, nüüd aga näitavad nad, et vaadake, kraavi peale ladusime materjali, ei ole maad, kuhu panna. Maad ei anta kätte. Ja milleks oleks siis härradel õpetajatel ja köstritel 75 hektaari tarvis? (H. Anniko, krst: Kogudustele on tarvis.) Kogudus on eraasutus. Ma saan aru, kui kirikule antakse natukene metsa, et siis võimalik oleks kirikul vitsa saada, kui seda tarvis on. (H. Anniko, krst: Teie olete esimene, kellel seda tarvis oleks.) Ei ole mingit õigust anda riigi varandust kiriku kätte nii suurel määral, ja ei ole

põhjust sellega nii väga rutata. Teised asjad lükatakse põllutööministeeriumis tagaplaanile, kuna aga kirikumaade tagasiandmisega kibe rutt on. (H. Anniko, krst: Seadus on vastu võetud.) Teised seadused on ka vastu võetud.

Edasi. Kuidas meil antakse mõisad välja. Võtame kuulsa Puurmanni mõisa. Härra Pärilin'il on suur talukoht, aga ta on osanik ka kroonu mõisas, mis selle asemel, et välja anda, on antud ebamäärasele Angleri ühiseusele. (J. Holberg, põl: Mispärast ebamäärane?) Edasi võtame rente. Suured maalahmakad antakse välja üksikutele isikutele soodsatel tingimustel, aga väikestele inimestele määratakse renti juurde. Kui rent on mõnel seni olnud 500 marka ja nüüd tõstetakse ta 6175 marga peale. (J. Holberg, põl: Riigikontroll!) See siis on riigikontrolli küsimus?

Võtame siis teised mõisad. Mõisad hoitakse alles, inimesed tahavad, et nad välja antaks, kuid ei teda peeta ega harita seal. Nad on üle võetud selleks, et antakse üksikutele inimestele. Öeldakse, et tulevikus tuleb midagi mõisa, ja nõnda ei saa inimesed maad kätte. Planeeritud nad on, kuid välja ei anta. Inimesed, kes seal oma kohaga seotud, need peavad kiratsema, peavad virelema. Aga kuidas neid riigimõisaid peetakse? Võtame näiteks Kastre mõisa. Seal suri 1925. aastal 7 hobust. (J. Holberg, põl: Surm käib ikka.) Kas surm käib just riigimõisaid mööda? Kaks hobust oli sügisel laatsaretis. Kokku on kõigest 32 hobust. Kui ma ei eksi, siis on see vist hobusekasvatamise mõisa. (J. Tõnisson, rhv: Metsakasvatuse!) Väga huvitav on see metsakasvatuse seal, 14 kilomeetrit sõitsin metsamööda lootsikuga. Inimesed, talupidajad tulevad vastu ja ütlevad, et läheme metsa kalu püüdma. (J. Tõnisson, rhv: Ei tea, kellega Teie kokku puutusite? Eksisite ära!) Mitte sugugi. (J. Tõnisson, rhv: See on ülikooli mets.) Ei ole, see oli Kastre mõisa mets, ülikooli mets on Kastre-Peravalla järgi ja on ilus mets. Kastre mõisa ümbruses ei ole niisugust korralikku metsa. (J. Holberg, põl: Need asjad peavad paranema.) Need peavad paranema. Niisuguseid näiteid võib tuua terve rea, mina tõin ainult mõned üksikud ette igalt alalt. Kui niisugused asjad tulevad ette ühes ministeeriumis, siis ei saa ta võita rahva usaldust, ja rahulolematust on suur. (J. Hünerson, põl: Riigimõisad likvideerida, muud midagi.) Jah, kui neid nii peetakse, siis ei ole minul selle vastu midagi. Kastre mõisa oli enne korralikkudes kätes. (Teedeminister A. Kerem: Palume Essen'i tagasi.) Essen oli eeskujulik põllumees, kuid nüüd

ei ole see mõisa sugugi eeskujulik. (J. Hünerson, põl: Väga laokil.) Seda, mis Essen suutis teha, ei suuda need mehed, kes teda praegu peavad. Tema oli parem põllumees, kui need, kes neid mõisaid nüüd peavad. Selleks ei olnud meil tarvis parunid kõrvaldada, et teised asemele tulevad, vaid mõisad taheti anda inimestele, kes neid ise harivad. Kui tahetakse hobusesuretamise kasvatust sisse seada, siis selleks ei ole riigimõisaid tarvis.

O. Gustavson (stp): Ühenduses käesoleva lisaeelarvega tahtsin esitada ainult ühe küsimise härra põllutööministrile. Käesoleva lisaeelarve peatükk II nõutakse 1.800.000 marka maade ostmiseks. Mind huvitab küsimus, kuidas ja kus kohal nimelt seda summat tarvitada tahetakse. Teatavasti sai see lugu alguse noil päevil, kui Riigikogus vaieldi maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse pärast. Selle seaduse § 4 lubab tunnustada kõik ostulepingud, mis tehtud enne 12. juulit. Need maatükid, mis olid ekslikult võõrandatud, pidid § 4. põhjal minema tagasi ostu-omanikkude kätte. § 5. näeb ette, et need ostulepingud, mis on sõlmitud pärast 12. juulit 1917. a., aga enne 25. oktoobrit 1919. a., leiavad tunnustuse ainult siis, kui omanik on asunud ostetud maade valdamisele ja neid praegu peab. Just sel ajal, kui Riigikogu seda seadust arutas, tegi Riigikohus korralduse, — ma ei tea, millistel motiividel, — muuseas sisse kanda Pärnumaal Uulu-Surjus okupatsiooni ajal müüdüd talukohad kinnistusraamatusse. See sissekandmine sündis enne, kui seadus vastu võeti ja nii ei saanud siin seadusega enam midagi parata. Asi tuli võtta nõnda, nagu Riigikohus Riigikogu valmis fakti ette oli seadnud. Tolleaegne põllutööminister härra Kerem teadis tõendada, et ainult nelja talu suhtes olla tehtud korraldus — neid kinnistada uute omanikkude nimele. Et neid nelja talu põliste pidajatele tagasi anda, kellest mitmed 30—40 aastat kohta pidanud, ja kelle pojad või isad vabadusõjast osa on võtnud, langenud või vigaseks jäänud, — võeti härra Kerem'i ettepanekul 1926./1927. a. eelarvesse 5 miljonit marka selleks, et müüdüd 4 talu uutelt omanikkudelt tagasi osta praegustele omanikkudele. Nüüd vahepeal selgub aga põllutööministris imelikke asju. Nagu minu seltsimees Johanson tähendas, ei taha põllutööminister mitmeid tähtsamaid küsimusi lahendada, aga siin tahab rohkem teha, kui seadus lubab. Mul on nimelt teateid, et põllutööministris on asutud seisukohale, nagu oleks § 5 maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduses tühistatud sellega, et Riigikogu teatud 5 miljonit vastu

võttis. Veel imelikum: endine kohtuminister härra Kalbus, kelle kätte selle küsimuse lahendamine antud, olla leidnud järgmist: Riigikogu on küll vastu võtnud 26. mail maaseaduse täiendamise ja muutmise seaduse, mille § 5. põhjal võib võõrandamislepingut tunnustada ainult siis, kui müüdüd maatüki praegune valdaja on asunud selle valdamisele ning seda praegu peab. Sellega aga, et Riigikogu 5 miljonit kohtade ostuks eelarvesse võttis, olla see tingimus tühistatud. Nüüd olenevat kohtust või põllutööministris, kas teatud võõrandamislepingud tunnustatakse või mitte, küsimata sellest, kas uus omanik maade valdamisele on asunud või ei ole. Tekib imelik seisukord: seadus ütleb, et põllutööminister ega kohus ei saa lepingute tunnustamise küsimust üldse kaalumisele võtta, kui maaomanik ei ole ostetud koha valdamisele asunud, põllutööminister seletab aga vastupidist. Oleks huvitav teada, missugustel alustel tuleb põllutööministris sellase omapärase seletusega ja just selle momendi, millele põllumehed omal ajal küll ägedalt vastu vaidlesid, mis aga siiski seadusse võeti, — ostja saab koha enesele ainult siis, kui ta on asunud viimase valdamisele ja seda praegu peab — ümber lükkab. Nüüd hiljem olla tehtud korraldus veel feisi ostulepinguid kinnistada, sellest küsimata, et uued ostjad tähendatud kohtade valdamisele asunud ei ole. Nüüd on 5 kohast saanud 11, Surjus on sarnaseid kohti aga üle 20. Kui põllutööminister samas tõusvas tempos ikka edasi läheb, siis tuleb karta, et järgmise lisaeelarvega uuesti tullakse suuremaid summasid nõutama nende kohtade tagasiostmiseks, mis maaseaduse muutmise ja täiendamise seaduse põhjal ostjate omanduseks ei kuulu.

Kõike seda arvesse võttes esitaksin põllutööministrile küsimise — kahjuks ei ole teda praegu siin — kuidas on üldse põllutööministeris võinud sarnasele seadusevastasele seisukohale asuda. Minu meelest on küsimus küps nende nelja koha suhtes, milliste võõrandamislepingute kinnistuskorraldus tehti enne seaduse maksmahakkamist. (J. Holberg, põl: See ei ole sugugi õige seisukoht.) Teie tulite, härra Holberg, omal ajal oma õige seisukohaga, mille järgi ainult kõrvalt tulnud ostjate lepingud pidid kinnistamisele kuuluma, kuna põlised pidajad oma ostusummadest ilma oleksid jäänud. Aga see on, nagu hiidlane ütleb, titel teise otsa pööramine.

J. Fuks (as): Austatud rahvasaadikud! Siin puudutati Uulu-Surju vallas ostetud kohti. Et mina ise sealt pärit olen, siis võin seda

asja vähe valgustada. Need 4 kohta, millest siin juba jutt oli, krepsteeriti enne, kui Riigikogu sai vastava seaduse vastu võtta. Praegusel ajal on mitmed ostjad esinenud nõudmisega põllutöoministeeriumile, et neile kohad kätte antaks. Mina olen kõrvalt kuulnud, et põllutöoministeerium olla viidud siin eksiteele vale dokumentidega. Alles läinud pühapäeval oli jutt kellegagi, keda ringkonnavalitseja 28. mail üles ütles ilma mingisuguse dokumendita. See oli 28. mail, siis kui vana peremees oli sees ja vili juba maha tehtud. Siin ei saaks süüdistada põllutöoministeeriumi. Kuid siiski on põllutöoministeerium talitanud liig palju usaldades neid, kes uued kohad on ostnud. Nimelt on esitatud, et kaks peremeest tunnistab, et uus ostja on ise kohta pidanud, kuna tegelikult see ostja maakasutamisele pole aga asunud. Tingimata tulevad siin protsessid. Põllutöoministeerium ei ole saanud kohapeal asju lahendada. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ametnik ei saa kontroleerida. Kui ringkonnavalitsejal on kellegi Orlov'i allkirjaga dokument ja selle dokumendi põhjal öeldakse endine kohapidaja üles, siis ei ole see seaduslik, sest lõpuks tuleb välja, et ostja on kasutanud ainult mingisugust väikest maalapikest, mis müüdüd talupiiridest, kuid ei ole sugugi kasutanud selle talu maad. Teised juhtumised on sarnased, et prokuröri käes on asjad, kus Surju parun maad tagant järele on müünud. Ka nende talude saatus, mis Inglise naelsterlingite peale ümber arvatud, on kaalul, ja ma loodan, et põllutöoministeerium talitab nende huvide kohaselt, kes kohti on pidanud, aga mitte nende huvide kohaselt, kes ainult teatud dokumendid naabrite poolt esitavad.

O. Gustavson (stp): Kui lugu niisugune on, et põllutöoministeerium tõepoolest sarnast küsimust otsustab juhusliku tunnistuse alusel, siis ei ole küll ime, kui käed kokku pannakse ja öeldakse: Issand, päästa meid küll põllutöoministeeriumi käest! Kogu see küsimus ei ole uus, vaid õige vana. Riigikogu materjalides leidub isegi andmeid selle kohta, et mitmed neist kohtadest, mis nüüd tahetakse põliste pidajate käest ära võtta ja härradele Parts'idele, Abras'idele ja teistele üle anda, õige kahtlasel kombel on ostetud. Ühe koha kohta on vallanõukogu ametlikus protokollis öeldud, et terve ostuleping on fiktiivne, tähendab need ostulepingud, mis pidid sõlmitud olema 1917. aastal, sõlmiti alles siis, kui Riigikogu omalt poolt üles kutsus teatavaks tegema tähendatud ostulepinguid tagant järele. Kui lugu nii on, siis on seda imelikum, kui põllutöoministeerium tuleb ja sarnastes tingimustes otsustab kohad anda ostjaile. Selge

on see, et need kohad, millest praegu jutt, § 4. alla käia ei saa, sest nad on kõik hiljem ostetud. Aga nende kohtade suhtes, mis omandatud pärast 12. juulit, tuleb käsitada § 5. Ja kohapeal on kümned tunnistajad, kes võivad tõendada, et ostjad tähendatud kohtade valdamisele asunud ei ole. Ma rõhutan veel kord, et on arusaamatu, millistel kaalumistel põllutöoministeerium tahab kohapidajaid nende põlistelt kohtadelt välja tõsta. On pealegi kahtlane, kas need omanikud endistele mõisnikkudele üldse midagi on maksnud. Nüüd aga tahetakse neile miljonid kätte kinkida. See on tõesti kena kaup, — just nagu uulitsalt leitud raha neile härradele. Aga kas riik just nõnda oma raha kulutama peab, on enam kui kahtlane. Kui põllutöoministeerium selle küsimuse kohta seletust ei anna, siis võime rahulikult 1.800.000 marka maha kustutada. Sest põllutöoministeerium ei tohi hakata üles ostma kohti, mis nii-kui-nii juba riigi päralt.

Juhataja **K. Einbund**: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja **K. Tonkman**: Austatud Riigikogu liikmed! Neist ülekulutustest, millest härra Johanson rääkis, rahaasjanduse komisjonis juttu ei olnud, ja ma ei tea kui-võrd õiged nad on. Mis puutub härra Gustavson'i ettepanekusse, siis toodi komisjonis ette, et kohad on seadusepärast välja antud ja ei saa nende andmetega, mis härra Gustavson ette tõi, kui tõsiasjaga arvestada, ja ka härra põllutöoministril ei ole andmeid käepärast, nii et seda otsustada on liiga varane. Mina toetan rahaasjanduse komisjoni ettepanekut, seadus esimesel lugemisel vastu võtta.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on seaduseelnõu I lugemisel vastu võetud.

Aruandja **K. Tonkman**: Teen ettepaneku, lisaclarve II lugemisele võtta ilma kolmepäevalise vaheajata I ja II lugemise vahel.

Juhataja **K. Einbund**: (Hääletatakse.) Nähtava enamusega on ettepanek vastu võetud.

20. Välisministri seletus välispoliitika alal päevakorral olevate küsimuste kohta.

Välisminister **F. Akel**: Vabariigi Valitsuse nimel on mul au esineda järgneva seletusega.

Omas deklaratsioonis on Vabariigi Valitsus lühidalt ära tähendanud meie välis-

poliitika sihtjooned, mis on selged ja muutmata riigi iseseisvuse alguspäevist saadik.

Nüüd peab Vabariigi Valitsus tarvilikuks veel enne suvevaheaga informeerida Riigikogu mõne küsimuse üle, mis välispoliitika alal praegu pävakorral ja mille ümber on liikumas ekslikud ja sihilikud kuuldused.

Nimetatud deklaratsioonis on Vabariigi Valitsus eesrinnas väljendanud oma tahtmist, kindlas sihis jätkata senist rahupoliitikat.

Selle poliitika tuum ja ülem siht on Eesti vabariigi iseseisvuse hoidmine ja kaitse, Eesti vabariigi julgeoleku kindlustamine, Eesti rahva majanduselu tõstmine rahuliku töö kaudu.

Kogu rahva sügavama arusaamise järgi viib neile sihtidele üksainus tee, ja see tee on rahu.

On selge, et kindlam ja õigem tee rahu alalhoidmiseks on sõbralikkude vahekordade loomine teiste rahvastega, eriti seal, kus ühel või teisel põhjusel, ühel või teisel juhtumisel meie vastu võidakse astuda vaenulikku seisukorda.

Mõeldavate ebasoodsate vahekordade ärahoidmiseks üksikute rahvuste vahel ja rahuliku koostöötamise kindlustamiseks on rahvad juba ammu astunud omavaheliste lepingute sõlmimise teele, kus ette nähakse ühiste huvide kooskõlastamist vastastikusel alusel ja, mis veel tähtsam, kus ette nähakse võimalikkude konfliktide rahulik lahendamise moodus pooltele ühtlaselt siduval teel.

Nii on tekkinud suure ilmasõja suurima saavutusena rahvasteliit, nii on loodud kollektiiv-lepingud nii üksikute maade, kui ka riikide gruppide vahel, — ühe ja sama sihiga, nimelt alal hoida rahu rahvaste vahel. Nii oleme meie sõlminud rea lepirus- ja vahekohtu lepinguid oma naabritega konfliktide lahendamiseks rahulikul teel.

Meie kindel püüd läheb sinna poole, et rahu kindlustamiseks luua stabiilseid, poliitilisi ja majanduslikke vahekordi kõigi meie naabritega selleks, et meie rahval ei tarvitseks olla sõjahirmu — ei kellegi poolt ja ei kellegi pärast.

Sellel rahvasteperele, keda meie tavaliselt lühidalt ära tähendame Balti riikide mõistega, on oma mineviku, oma tekkimisloo kui ka geograafilise asetuse poolest palju ühiseid huvisid meiega. Meil näib, et nende huvide kooskõlastamine rahu aadetel ja lepingu alusel tähendab rahu kindlustamist tegelikul ja mõjuval kujul.

Edasi oleme meie sügavalt veendunud selles, et meil tuleb meie suure naaberriiigiga

Nõukogude Venega, kindlustada rahusidemeid, mille kõigutamata aluseks on ja jääb Tartu rahuleping. Kuid meie õiglane ja otsekohene püüd on — täiendada nimetatud rahulepinguga loodud rahuvahekorda uute lepingute sõlmimise kaudu, mis oleksid kooskõlas meie seniste rahvusvaheliste kohustustega ja mis annaksid kindla ja mõjuka aluse ajutiste arusaamatuste ja võimalikkude konfliktide lahendamisele rahulikul teel. Sellepärast tunnustame meie vajadust ka Nõukogude Venega jõuda kokkuleppele tüliküsimuste rahuliku lahendamise mooduse üle, mis meil seni on puudunud.

Minu härrad! Neist lähtekohtadest välja minnes on Vabariigi Valitsus ka oma deklaratsioonis tootanud — kõigiti kaasa aidata selleks, et õnnelikule lõpule viia praegu kaalumisel olev kindlustusleping Nõukogude Venega.

Kuid kaalumise all oleva lepingu käigu kui ka sisu kohta on teatavalt poolt lansseeritud ebaõigeid teateid välismaa ajakirjandusse ja seda isegi õige üllatavalt poolt, mis mulle põhjust annavad siin kohal sõna võtta. On tahtud välja paista lasta, nagu ei oleks Eestil küllalt huvi sarnase lepingu sõlmimiseks Nõukogude Venega, nagu oleksid siin mingisugused kõrvalmõjud selleks tegevuses, et nurja ajada lepingu sõlmimist, nagu sooviks „mass“ lepingu sõlmimist iga hinna eest, kuid ametlik poliitika ja selle esitajad tegevat selleks raskusi, hellitades teistega koos agressiivseid plaane Vene suhtes jne. Lühidalt: tahetakse liikuma panna ekstsiarvamine, nagu tegutseks siin valitsus vastolus rahva tahtmisega, tahetakse sellest luua oma huvides kapitali nimelt propaganda mõttes.

Arvan, et eelpool toodud Eesti riigi välispoliitika alusjooned omaette küllalt selgelt eemale tõrjuvad sihilikult lendu lastud kuuldused, millest allpool pikemalt seletan.

Mina võin tõendada ametlikult ja avalikult, et Vabariigi Valitsuse lauas ühtki isikut ei leidu, ega ka endises valitsuses ei leidunud, et Riigikogu väliskomisjoni koosseisus, nagu mul see teada, ühtki liiget ei ole, kes kõnesoleva lepingu sõlmimise kasulikkust ja vajalikkust eitaks.

Küll pean mina aga tunnustama, et läbi-rääkimistel üksikute küsimuste juures — ja nimelt vahekohtu küsimuse juures — raskused esile on kerkinud — mida seni ei ole suudetud lahendada — mitte hea tahtmise puudusel meie poolt, vaid kokkuleppe võimaluste puudusel lahkuminevate seisukohtade pärast.

Tahame siiski loota, et vastastikuste järele-

andmistele teel mõlemaid pooli rahuldav kokkulepe leitakse ka neis küsimustes.

Läbirääkimisi meil on peetud kontaktis Soome ja Läti valitsustega, kellele Nõukogude Vene samasisulise ettepaneku on teinud, ja kus lepingu sõlmimise kasulikkusest ühesugune arusaamine valitseb, sihtides välja kollektiivlepingu peale.

Kuivõrd ekslikke ja sihilikke teateid kaalumine all oleva lepingu suhtes ja üldse meie välispoliitika kohta, mis tähtsam on, lendu lastakse, selleks kujukas kuid kurb näide endise saadiku Ado Birk'i ülespidamine, millest siin vait olles ei saa mööda minna.

Eile ilmus nõukogude Vene ametlikus häälekandjas Moskva „Isvestijas“ härra Birk'i kiri, milles härra Birk, nagu meile kokkuvõttes telegrahveeritakse, järgmist kirjutab, see on meie saatkonna poolt saadetud telegrahviline kokkuvõte „Isvestijas“ ilmunud kirjast: „Asjata püüab Piip eitada poliitilisi lahkuminekuid minuga“ — see tähendab Ado Birk'iga. „Neid kinnitab“ — neid lahkuminekuid — „minu 189, kus näitasin, et pole õige välisministri nädala ülevaate märkus, et Vene simuleerib rahulolematust. Pealahkumine oli garantii lepingu asjas“ — see tähendab selle lepingu asjas, millest ma eelpool juba rääkisin — „märtsis telegrahveeris Vene ettepanekust, välisminister ei anna tähtsust, kuid pärast soovis telegrammi arhiivi jaoks; palusin asja tõsiselt võtta. Piip oma mõtteosalistega lepingut ei soovinud, pidas läbirääkimisi teiste riikidega ja Poolaga, mille tagajärjeks Janikovski sõit, kes tegi „gubitelnoje Estonii predlosheniye“ liidu loomiseks ühistrinnas Vene vastu, kus Poola sõjaväega oleks domineerinud, Balti riikide garantiks olles. Eeltöid tegid kindralstaabid, kes detsembri konverentsil Varssavis Rumeenia osavõttel asja arutasid. Välisministrina mina asjast ei teadnud, hiljem püüdsin võidelda staabiga, kuid ei suutnud, sest Piip ja teised toetasid. Kui Piip ja kompanii seda eitavad, olen äärmisel korral sunnitud tõendama oma kinnitust. Ei või vaikida paljukannatanud Eesti rahva huvisid kaitstes, pean võitlust jätkama.“ (Vahelhüüded paremalt poolt: Kas sa kuuled! — Krokodill!) „Ajaloo otsust ei karda.“ Nii lühike kokkuvõte „Isvestijas“ ilmunud Ado Birk'i sulest ilmunud kirja sisust.

Selle härra Birk'i kirja sisu kokkuvõtte kohta pean tarvilikuks tähendada järgmist, kuid ainu ja üksi selle reservatsiooniga, et ma ei taha ega ei saa siit kõrgelt kohalt mitte polemiseerida Ado Birk'iga tema praeguses seisukorras... (A. Anderkopp, tõer: Pärus õige!) ...vaid ainult tagasi tõrjuda tema poolt

Vene lehes avaldatud jultunuid ja ebaõigeid väiteid, mille algatus ja otstarb kõigile meile enam kui selge on. (Vahelhüüde pahemalt poolt: Aga mõnele ta siiski selge ei ole!)

Nüüd üksikasjad: 18. märtsi hommikul sai välisministeerium Moskvast shiffritelegrammi, mis sisaldas täiendavaid teateid ühele eelmisele telegrammile non-agressiooni lepingu asjus. Telegrammi avamisel osutus loetavana ainult algus, kuna järgnevas osas telegramm oli üle antud sedavõrd vigaselt, et tema lahtitegemine oli väga raske ja aegaviitev. Kuna aga üleantud teated võisid olla kiire iseloomuga, telegrahveeris välisministeerium veel sama päeva ennelõunat, et telegramm arusaamatu.

Pärast lõunavaheaega jätkati välisministeeriumis telegrammi avamise katseid, mille tagajärjel jõuti niikaugele, et üldjoontes võis selle sisust aru saada. Selleks aitas tuntavalt kaasa informatsioon, mis vahepeal samas asjas jõudis päralt ühelt teiselt meie saatkonnalt.

19. märtsi hommikul sai välisministeerium Moskvast saatkonnalt telegrammi, milles küsiti, kas telegrammi tekst arusaamatu või shiffri avamata?

Kuna, nagu juba öeldud, vahepeal telegrammi sisu oli sedavõrd selgunud, et üldjoontes võis aru saada, ei vastanud välisministeerium Moskvast saatkonna viimase telegrammi peale mitte telegrahviliselt, vaid 21. märtsil Moskvast sõitva kulleri läbi palus saatkonda kirjalikult saata ministeeriumile telegrammi täpne tekst.

Selle algteksti sai ka ministeerium saatkonnalt. 26. märtsil saadud tekst kinnitas ainult seda, et ministeerium telegrammi sisust oli õieti aru saanud. See asja sisuline külg.

Elnimetatud asjaoludest tahab meie Moskvast saadik teha õige kaugeleulatavaid järeldusi. Ta oletab, et välisministeerium üldse ei andnud tähtsust Nõukogude Vene ettepanekutele, soovides vaid telegrammi algteksti välisministeeriumi arhiivi jaoks. Sarnane järeldus on muidugi ekslik, ja ma ütleksin enam, sarnane järeldus on ebaloogiline. Sest poleks välisministeerium tõesti mingit tähtsust andnud tol ajal alles algstaadiumis olevale mõtetevahetusele Nõukogude Venemaaga non-agressiooni lepingu asjus, ei oleks välisministeerium vististi mitte välja nõudnud telegrammi algteksti, kuna telegrammi sisu, nagu öeldud, ju ministeeriumile üldjoontes teada oli. Et ministeerium seda siiski tegi, et ministeerium ka oma aktides tahtis näha täpset teksti tema algkujul, see tõendab just vastupidist, nimelt et ministeerium asja ikkagi tähtsaks pidas. Edasi

kinnitab endine saadik, et härra Piip oma mõtteosalistega lepingut Nõukogude Venega ei soovinud ja pidanud läbirääkimisi teiste riikidega ja Poolaga. Arvatud on vististi Balti riikidega.

Nii palju, kui minule teada, on väide, nagu poleks härra Piip lepingut Nõukogude Venega soovinud, täiesti alusetu. Selle peal peatusin ma juba eelpool. Minu teades pole härra Piip sarnast vaadet kunagi avaldanud, vaid on otse vastupidi, lepingusõlmimist Nõukogude Venega alati pooldanud. Sellest annavad tunnistust kõik välisministeeriumi protokollid jutuaajamiste kohta välisministri ja Nõukogude saadiku vahel, ja minu isiklik jutuaajamine endise ministriga, kui eelkäijaga.

Ei ole minule seni ka teatavaks saanud, et härra Piip mujal teistsuguseid arvamisi oleks avaldanud.

Arusaamatu on ka, miks endine saadik Birk Eestile ette heidab läbirääkimiste pidamist teiste Balti riikidega. Selle vastu ei ole niipalju, kui see minule teada, Nõukogude valitsus vaielnud. Vastuoksa, meile on Nõukogude Vene ametlike esitajate poolt kinnitatud, et Nõukogude Venemaal pole midagi selle vastu, kui meie oma sammusid non-agressiooni lepingu asjus teiste Balti riikidega kooskõlastame. Sama on öeldud ka ühele meie välisesitajale, nimelt meie endisele saadikule Moskvast, kes ise sellest teatas välisministeeriumile kirjas k. a. 16. märtsist. See asjaolu ei tohiks järelikult endisele saadikule mitte tundmata olla.

On samuti täiesti vale — ja seda kinnitan ma kategooriliselt — nagu oleks meil Poolaga käimas mingisugused läbirääkimised, mille sihiks oleks olnud ühisrinna loomine Vene vastu. Meie oleme tõsiselt sihtinud, nagu mul juba au oli seda tõendada, oma püüded püsiva rahu poole — ja seda esijoones meie suure idanaabri suhtes. Nõukogude Venemaale ajakirjandus on viimasel ajal küll palju kirjutanud nõndanimetatud Janikovski ettepanekust. Selles suhtes võin ma ainult järgmist konstateerida:

Kui sarnased ettepanekud tõesti aset leidnud oleksid, siis ei ole igatahes nende üle Poola ja teiste Balti riikide vahel peetud mingisuguseid läbirääkimisi. Kuid Poola välisministeerium ise on esimesena ametlikult dementeerinud sarnaste ettepanekute olemasolu, nagu need Nõukogude Vene poolt ette toodud. Sellega tohiks ka see küsimus olla selge.

Ühenduses nõndanimetatud Janikovski

ettepanekuga tuleb peatuda veel ühe asjaolu peal. Omas nädaläulevaates 5. juunist kirjutab endine välisminister härra Piip, et ühenduses juttudega nõndanimetatud Janikovski ettepanekutest „Moskvast simuleerib ärevus“. Härra Birk oma kirjas 13. juunist avaldab arvamist, et „see ärevus on õieti tõsine“. Seda asjaolu loeb härra Birk üheks oma poliitiliseks lahkumiseks härra Piibuga, — pealhkumiseks loeb härra Birk lahkumisevaid hindamisi non-agressiooni lepingu asjus, mida härra Birk põhjendab eelpool toodud telegrammi looga.

Ma tahaksin siiski oletada, et väliskomisariaat oli paremini informeeritud meie rahupuuetes, nii et tal polnud põhjust tõesti tunda ärevust. Oli see aga siiski nii, siis oli saadiku kohus tõelikkude seisukorda selgitada.

Edasi kõneleb härra Birk kindralstaapide konverentsist Varssavis läinud aasta detsembris, mil härra Birk ise oli välisministriks, ja mil Varssavis tõesti aset leidis mõtetevahetus õige kitsas ulatuses tehniliste küsimuste üle, millistel puudus vähemgi poliitiline tähtsus. Kinnitusel, nagu oleks seal eeltööd tehtud mingi liidu loomiseks, ei ole absoluut mingit alust.

Kokkuvõttes pean ma tähendama, et kõik ülaltoodud asjaolud on endise saadiku poolt nähtavasti sihilikult asetatud vale valgusesse ja neist siis loomulikult tehtud ka tõsioludele risti vastukäivad järeldused.

Sarnasele alatule teele asudes arvab endine saadik tegutsevat — nagu ta ise kirjutab — „paljukannatanud Eesti rahva huvisid kaitses“. Eesti rahvas on aga juba kord kindla tõenduse andnud, et ta ise mõistab ja suudab, kui olukord seda nõuab, oma huvide kaitseks välja astuda. Ma olen kindel, et sarnaseks jääb Eesti rahva murdmata ja vankumata tahe ka tulevikus, ja ma ei kahtle, et ka tulevikus meie rahva õiguste kaitsjaks jääb alati meie rahvas ise, kellele selleks annab kätte kõik võimalused meie põhiseadus. Kuidagi aga ei saa meie tunnistada tõsisteks ja ausateks rahvahuvide kaitsjateks sarnaseid isikuid, kes sellena ennast välja paista lasta tahavad, kasutades sihilikult ja teadlikult valeväiteid ja moonutades tõelikke asjaolusid. Sarnaselt on viimasel ajal tegutsenud Ado Birk. Sarnases vaimus kavatsab ta, niipalju kui meil teada, ka edaspidi tegutseda. (A. Anderkopp, tõer: Kuulake, kuulake!) See aga määrab juba ette ära, missugune võib olla tema väidete väärtus. Sellepärast ei tee see meid rahutuks. Eesti ajab sitkelt oma rahupoliitikat, iseseis-

valt ja oma enese huvide kohaselt. Eesti
ajab Eesti poliitikat oma parema arusaamise
järgi ja täiesti iseseisvalt.

Juhataja **K. Einbund**: Päevakord on
läbi. Lõpetan koosoleku.
Koosolek lõpeb kell 14.50 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Einbund**.

Sekretär **M. Juhkam**.

Abisekretär **O. Liigand**.

Abisekretär **J. Piiskar**.

